

Izvirni znanstveni članek
347.921.2:[347.241+349.6], 347.921.2:504

Množični zahtevki zaradi posegov v zdravo življenjsko okolje

DR. MATIJA DAMJAN,
raziskovalec na Inštitutu za primerjalno
pravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani

1. Uvod

Zdravo življenjsko okolje je ena od vrednot, ki jih varuje Ustava Republike Slovenije.¹ Ta v 5. členu določa, da država skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije. V 72. členu pa določa, da ima vsakdo v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja.² Pravica do varstva okolja se v literaturi opredeljuje kot individualna in hkrati kolektivna pravica, ki je pogosto umeščena v tretjo generacijo človekovih pravic, pri kateri je poudarjen vidik solidarnosti.³ Pravico do zdravega življenjskega okolja je mogoče uresničevati predvsem kolektivno, tj. z ekološko smotrnim ravnanjem vseh in vsakogar – to pa otežuje učinkovito pravno varstvo take pravice.⁴ Država varuje zdravo življenjsko okolje z določanjem pogojev za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti. Zakon o varstvu okolja (ZVO-1)⁵ je osrednji predpis, ki ureja

¹ Ur. l. RS, št. 33I/91-I, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 69/2004, 69/2004, 68/2006.

² V slovenski ustavnopravni teoriji so sicer različna stališča o tem, ali ima pravica do zdravega življenjskega okolja status človekove pravice ali pa je (zgolj) osebnostna pravica. Sodna praksa jo uvršča med osebnostne pravice – glej sodbo Ustavnega sodišča RS II Ips 507/92 z dne 25. marca 1993. Glej tudi Jadek Pensa v: Plavšak, Juhart, str. 1031–1032. Obširneje o ustavnopravnih izhodiščih varstva okolja glej Ude, str. 9–10; Jadek Pensa, str. 1329–1330.

³ Jadek Pensa, str. 1321–1322. Evropsko sodišče za človekove pravice priznava varstvo pred škodljivimi učinki onesnaževanja okolja največkrat na podlagi pravice do spoštovanja zasebnega življenja in doma (8. člen EKČP). Glej primera *Lopez Ostra proti Španiji* (sodba z dne 9. decembra 1994) in *Fadejeva proti Rusiji* (sodba z dne 9. junija 2005). Podrobneje Zidar, str. 20.

⁴ Strehovec, str. 6.

⁵ Ur. l. RS, št. 41/2004, 17/2006, 20/2006, 28/2006 – Skl. US: U-I-51/06-5, 39/2006 – UPB1, 49/2006 – ZMetD, 66/2006 – Odl. US: U-I-51/06-10, 112/2006 – Odl. US: U-I-40/06-10, 33/2007 – ZPNačrt, 57/2008 – ZFO-1A, 70/2008, 108/2009.

varstvo okolja pred obremenjevanjem kot temeljni pogoj za trajnostni razvoj in med drugim določa javne službe varstva okolja in njihove ukrepe. Poleg ukrepanja državnih organov pa je za zagotavljanje izvajanja predpisov o preprečevanju škodljivih posegov v okolje in odpravi njihovih posledic pomembna tudi možnost sodnega varstva in drugih pravnih mehanizmov, ki jih lahko sprožijo neposredno prizadeti posamezniki ali njihova združenja, saj so ti subjekti pogosto najbolj motivirani za uveljavljanje varstva okolja.⁶

Posegi v življenjsko okolje, npr. izpusti škodljivih snovi, elektromagnetno ali ionizirajoče sevanje, odlaganje odpadkov ali fizično uničenje naravnega habitata, lahko povzročijo klasično (civilnopravno) premoženjsko ali nepremoženjsko škodo, pa tudi okoljsko škodo kot novo (javnopravno) obliko pravno priznane škode, ki je bila uvedena z evropskimi predpisi o okoljski odgovornosti. Že iz 72. člena Ustave izhaja pooblastilo zakonodajalcu, da določi, pod katerimi pogoji in v kolikšnem obsegu je povzročitelj škode v življenjskem okolju dolžan poravnati škodo. Če je poseg v okolje omejen na določeno lokacijo in prizadene manjše število oseb, je mogoče njegove pravne posledice ustrezno urediti v klasičnih upravnih in pravdnih postopkih. Škodljivi vplivi na okolje, ki izvirajo iz industrijskih in infrastrukturnih dejavnosti, pa so pogosto razpršeni po širokem vplivnem območju vira onesnaževanja in prizadenejo veliko število ljudi (značilno pri onesnaževanju zraka). V takem položaju je konkretna škoda, ki nastane posamezniku, pogosto majhna, zato sam ne more doseči prepovedi posega ali odškodnine, kumulativno pa je škodljiv vpliv na naravno okolje in njegove prebivalce velik.⁷ Vprašanje je torej, kakšni so pravni mehanizmi, ki bi omogočili učinkovito varstvo interesov skupnosti pred škodljivimi posegi v zdravo življenjsko okolje.

2. Civilnopravno varstvo pred škodljivimi vplivi na okolje

2.1. Splošno

V civilnem pravu ni posebnih pravil za uveljavljanje odgovornosti povzročiteljev škodljivih obremenitev okolja, zato se ta problematika rešuje s splošnimi pravili, ki veljajo tudi za vse druge primere ali poškodovanja pravno zavarovanih dobrin posameznika.⁸ Civilnopravni instrumenti varstva pred škodljivimi vplivi na okolico so urejeni zlasti v okviru prava imisij⁹ kot dela sosedskega prava. Tovrstno varstvo se je najprej priznavalo le zoper neposredno dovajanje dima, smradu, odplak, hrupa ipd. na sosednje nepremičnine, postopoma pa se je širilo tudi

⁶ Rijavec, str. 19.

⁷ Prim. Rijavec, str. 20.

⁸ Zuljan, str. 23.

⁹ Imisije je mogoče najsplošneje opredeliti kot različne oblike škodljivih vplivov, ki prehajajo z ene nepremičnine na drugo. Pravo: Leksikon Cankarjeve založbe, geslo imisija, str. 112.

na posredne motnje, vse do varstva pred industrijskim onesnaževanjem širše okolice. *Pozitivne imisije* pomenijo dovajanje trdnih snovi, tekočin, plinov, hrupa, smrada, tresljajev ipd. na sosednje zemljišče. Taka imisija je nedopustna ne glede na to, ali je njen predmet materialne (tekočina, plin, saje ipd.) ali nematerialne narave (svetloba, toplota, hrup, tresljaji, elektromagnetno valovanje, ionizirajoče sevanje ipd.).¹⁰ Slovenska sodna praksa dopušča varstvo tudi pred *negativnimi imisijami*, tj. tistimi vplivi, ki pretrgajo naravno povezavo prizadete nepremičnine z njenim okoljem (npr. odvzem sončne svetlobe).¹¹ Nedorečen pa ostaja odgovor na vprašanje, ali je mogoče civilnopravno varstvo tudi pred *idealnimi imisijami*, ki nastanejo brez fizičnega vpliva na okolico, a okoličanom povzročajo nelagodje, npr. zaradi estetskih ali moralnih razlogov.¹² Pri ureditvi pravnega varstva pred škodljivimi imisijami se prepletajo elementi stvarnega in obligacijskega prava. Pristopa po obsegu in namenu zagotovljenega varstva nista identična, vendar ju je iz sistemskih razlogov treba obravnavati skupaj.

2.2. Stvarnopravno varstvo pred imisijami

Stvarnopravni zakonik (SPZ)¹³ v 75. členu določa, da mora lastnik nepremičnine pri njeni uporabi opuščati dejanja in odpravljati vzroke, ki izvirajo iz njegove nepremičnine in otežujejo uporabo drugih nepremičnin čez mero, ki je glede na naravo in namen nepremičnine ter glede na krajevne razmere običajna, ali povzročajo znatnejšo škodo. Taka dejanja in vzroki pomenijo prepovedane imisije. Lastniki nepremičnin ne morejo zahtevati popolne izolacije pred kakršnimkoli vplivi s sosednjih zemljišč: trpeti morajo nebstvene imisije in tiste bistvene imisije, ki so krajevno običajne, upoštevajoč konkretno naravo in namen zemljišča.¹⁴ Merilo krajevno običajne mere pomeni, da je treba posamezne vplive presojati v odvisnosti od konkretnega kraja ter narave in namena izhodiščne in prizadetih nepremičnin. Imisije, ki povzročajo znatnejšo škodo, pa so prepovedane ne glede na krajevno običajno mero (in torej tudi z dolgotrajnim izvrševanjem ne morejo postati dovoljene).¹⁵

Stvarnopravno varstvo pred imisijami se uveljavlja z negatorno tožbo iz 99. člena SPZ, s katero lastnik nepremičnine zahteva opustitev vznemirjanja in prepoved nadaljnjega vznemirjanja. Pasivno legitimiran je lahko kdorkoli tretji, ki protipravno vznemirja lastnika ali domnevnega

¹⁰ Prim. Vrenčur v: Juhart, Tratnik, Vrenčur, str. 389.

¹¹ Singer, str. 54.

¹² Podrobneje o problematiki idealnih imisij: M. Damjan, Idealne imisije industrijskih in infrastrukturnih objektov. *Pravnik*, let. 65 (2010), št. 9/10, str. 573–606.

¹³ Ur. l. RS, št. 87/2002, 18/2007 – Skl. US: U-I-70/04-18.

¹⁴ Vrenčur v: Juhart, Tratnik, Vrenčur, str. 388; Polajnar Pavčnik, str. 217–218. Prim. sodbo Vrhovnega sodišča RS II Ips 153/96 z dne 7. januarja 1998.

¹⁵ Sodna praksa tej razliki sicer ne namenja večje pozornosti. Ude, str. 11.

lastnika.¹⁶ Varstvo pred imisijami se ne omejuje samo na pravna razmerja neposredno meječih nepremičnin, temveč zajame tudi oddaljene nepremičnine, do katerih se raztezajo učinki vplivanja.¹⁷ Katere nepremičnine so prostorsko povezane, pa glede na razvoj tehnike ni preprosto vprašanje. Neugodni vplivi iz industrijskih naprav in objektov lahko prodirajo tudi do drugih nepremičnin v oddaljenosti nekaj deset kilometrov, kar pa je s stališča stvarnopravne ureditve imisij najbrž preširoko tolmačenje prostorske povezanosti.¹⁸

Z negatorno imisijsko tožbo je mogoče zahtevati prenehanje vznemirjanja in prepoved nadaljnega vznemirjanja. Predpostavka za uspešnost opustitvenega zahtevka je, da imisije traja-jo daljši čas ali da se redoma ponavljajo in obstaja tudi nevarnost nadaljnega ponavljanja nedopustnih vplivov. Ni pa relevantna krivda motitelja; pri ugotavljanju, ali vznemirjanje obstaja in ali je protipravno, sodišče uporabi objektivno merilo.¹⁹ Sodna praksa na tej podlagi dopušča tudi zahtevek, da se nekaj stori s ciljem preprečitve ali zmanjšanja imisij, pri čemer pa mora biti tožencu dopuščena možnost izbire ustreznih ukrepov, razen v primeru, kadar je po naravi stvari mogoče čezmerne imisije preprečiti samo na en način.²⁰ Poleg tega ima lastnik v primeru, če je bila z imisijami povzročena škoda, pravico zahtevati njeno povrnitev po splošnih pravilih o povrnitvi škode (drugi odstavek 99. člena SPZ).

2.3. Obligacijskopravno varstvo pred virom nevarnosti

Posebno varstvo pred imisijami omogoča tudi Obligacijski zakonik (OZ),²¹ ki ureja zahtevo za odstranitev škodne nevarnosti. Obligacijsko pravo pred imisijami ne varuje samo lastnikov ali uporabnikov sosednjih nepremičnin, temveč vse ogrožene osebe, omogoča pa tudi varstvo človekovega okolja na splošno. V teoriji se določbe tega člena razlagajo kot eden od pravnih mehanizmov za uresničevanje pravice do zdravega življenjskega okolja ter načela ohranjanja naravne in kulturne dediščine iz 72. člena Ustave RS.²²

Na podlagi 133. člena OZ lahko vsakdo zahteva od drugega, da odstrani vir nevarnosti, od katerega grozi njemu ali nedoločenemu številu oseb večja škoda (odstranitveni zahtevek), ter

¹⁶ Vrenčur v: Juhart, Tratnik, Vrenčur, str. 394.

¹⁷ Prav tam, str. 386.

¹⁸ V teoriji se predlaga uporaba merila sosedске skupnosti – prepoved medsebojnega vznemirjanja velja med nepremičninami, ki se po krajevnih običajih štejejo za sosednje nepremičnine. Berden v: Juhart, Tratnik, Vrenčur, str. 383.

¹⁹ Prav tam, str. 505.

²⁰ Pravno mnenje občne seje Vrhovnega sodišča RS z dne 22. junija 1995. Ude, str. 11; Vrenčur v: Juhart, Tratnik, Vrenčur, str. 395; Berden v: Juhart, Tratnik, Vrenčur, str. 504.

²¹ Ur.l. RS, št. 83/2001, 32/2004, 28/2006 – Odl. US: U-I-300/04-25, 29/2007 – Odl. US: U-I-267/06-41, 40/2007, 97/2007 – UPB1.

²² Glej Ude, str. 9–10, 13; Jadek Pensa v: Plavšak, Juhart, str. 761–762.

da se vzdrži dejavnosti, iz katere izvira vznemirjanje ali škodna nevarnost (opustitveni zahtevki), če nastanka vznemirjanja ali škode ni mogoče preprečiti z ustreznimi ukrepi. Sodišče na zahtevo zainteresirane osebe odredi ustrezne ukrepe za preprečitev nastanka škode ali vznemirjanja (zahtevki za preprečitvene ukrepe) ali odstranitev vira nevarnosti na stroške njegovega posestnika, če ta tega ne stori sam. Za zahtevke po 133. členu OZ ni potreben nastanek škode, temveč zadošča že konkretna škodna nevarnost ali vznemirjanje. Enako kot pri stvarnopravni ureditvi imisij je odgovornost objektivna: za utemeljenost zahtevka zadošča že obstoj vira nevarnosti oziroma vznemirjanja, ne glede na to, ali je emitentu mogoče očitati krivdo zanj.²³ Določbe 133. člena OZ je po mnenju teorije treba razumeti v povezavi z ureditvijo imisij v stvarnem pravu in jih torej kombinirati z določbo 75. člena SPZ.²⁴ Vznemirjanje in vir nevarnosti je tako mogoče vsebinsko zajeti s pojmom imisije. Določba OZ pa je širša od stvarnopravne norme tako glede legitimacije za uveljavljanje zahtevkov kot glede obsega pravnega varstva, ki ga ponuja, saj omogoča tudi varstvo pred bodočo škodo in virom nevarnosti.

Vsebinsko je primarne narave zahtevki po *preprečitvenih ukrepih*, ki povzročitelja škodne nevarnosti ali vznemirjenja najmanj obremenijo, hkrati pa izpolnijo interese prizadetih oseb (npr. preprečitev onesnaževanja z vgradnjo čistilnih naprav). Odstranitveni in opustitveni zahtevki prideta v poštev samo, če vznemirjanja ali škode ni mogoče preprečiti z drugimi sredstvi.²⁵ Če je na podlagi diktije 99. člena SPZ lahko sporno, ali je poleg opustitvenega in prepovednega zahtevka v negatorni tožbi mogoč tudi storitveni zahtevek zaradi odprave imisije, pa je iz besedila 133. člena OZ nedvomno jasno, da se lahko zahteva tudi (aktivna) odstranitev vira škodne nevarnosti.²⁶ Predpostavka za *odstranitveni zahtevek* je večja škodna nevarnost. Gre za pravni standard, ki ga zakon podrobneje ne definira. Teorija meni, da gre zaradi konkretizacije ustavne pravice do zdravega življenjskega okolja za večjo škodno nevarnost vedno takrat, ko je ogroženo zdravje ljudi ali naravno ravnotežje v okolju, zaradi česar grozi nastanek premoženjske ali nepremoženjske škode. Nevarnost nastanka škode pa mora biti neposredna in konkretna. Predpostavka za *opustitveni zahtevek* je vznemirjanje ali škodna nevarnost. Dejanja, ki pomenijo vznemirjanje, v zakonu niso podrobneje urejena, zato je z njimi lahko zajet razmeroma širok krog imisij. Vznemirjanje je mogoče tako s pozitivnimi ravnanji kot z opustitvami, ki pa morajo v vsakem primeru presegati normalne, običajne meje. Pri tem je pomenljivo, da 133. člen OZ ne vsebuje merila »krajevno običajnega«, ki ga pozna SPZ. Dlje časa trajajoče vznemirjanje z imisijami, ki postane običajno v nekem kraju, zaradi

²³ Jadek Pensa v: Plavšak, Juhart, str. 763.

²⁴ Prim. Krisper Kramberger (1980), str. 550; Vrenčur v: Juhart, Tratnik, Vrenčur, str. 397. Glej tudi sklep Vrhovnega sodišča RS II Ips 272/2008 z dne 13. novembra 2008.

²⁵ Sodba Vrhovnega sodišča RS II Ips 337/99 z dne 30. marca 2000.

²⁶ Prim. Vrenčur v: Juhart, Tratnik, Vrenčur, str. 397.

tega ni nujno dopustno v smislu obligacijskega prava. Čezmerno onesnaževanje tako ne more postati sprejemljivo niti v industrijsko zelo obremenjenem okolju.²⁷

Ker se pravici do zdravega življenjskega okolja v sodni praksi priznava status osebnostne pravice, bi se bilo pred posegi v tako pravico mogoče načeloma varovati tudi z zahtevo za prenehanje s kršitvami osebnostnih pravic, ki jo ureja 134. člen OZ. Vendar pa v sodni praksi ni najti primerov, v katerih bi sodišče na tej podlagi prepovedalo poseg v okolje. Višje sodišče v Kopru je zavzelo stališče, da so ustavne določbe o varstvu okolja konkretizirane v določbi 133. člena OZ, zato spora v zvezi s posegi v okolje ni mogoče hkrati kvalificirati tudi na podlagi 134. člena OZ.²⁸

2.4. Imisije splošno koristnih dejavnosti

Med glavnimi viri škodljivih vplivov na okolje so različne industrijske in infrastrukturne dejavnosti, ki pa so urejene s posebnimi predpisi o ekoloških standardih in mejah dopustnega onesnaževanja (mejne emisijske vrednosti). Tudi kadar je industrija vir škodljivih imisij, dejavnost sama po sebi ni protipravna, če so zanjo izdana ustrezna obratovalna in druga upravna dovoljenja ter poteka v okviru predpisanih standardov, zato je ni mogoče preprosto prepovedati s civilno tožbo. Industrijska dejavnost, zlasti obratovanje objektov javne infrastrukture, je lahko splošno koristna dejavnost, katere učinke morajo oškodovanci trpeti.²⁹ Tretji odstavek 133. člena OZ zato določa, da je v primeru, ko nastane škoda pri opravljanju splošno koristne dejavnosti, za katero je dal dovoljenje pristojni organ, mogoče zahtevati samo povrnitev škode, ki presega običajne meje, izključena pa sta opustitveni in odstranitveni zahtevek. Za protipravnega se torej šteje le nastanek tiste škode, ki presega običajne meje.³⁰ Tudi v primeru dovoljenih obratov pa se lahko zahtevajo upravičeni ukrepi za preprečitev nastanka škode ali njeno zmanjšanje, npr. vgradnja čistilnih naprav, opreme za blažitev hrupa ipd. Kadar je škoda mogoče preprečiti oziroma omejiti na več različnih načinov, je izbira med ukrepi prepuščena upravljavcu dovoljenega obrata.³¹ Drugače kot pri opustitvenem in odstranitvenem zahtevku so za zahtevek za povračilo škode po tretjem odstavku 133. člena OZ aktivno legitimirani samo tisti, ki so dejansko utrpeli čezmerno škodo. Enako velja za pravico zahtevati upravičene ukrepe za preprečitev oziroma zmanjšanje škode po četrtem odstavku, saj se ta zahtevek

²⁷ Jadek Pensa v: Plavšak, Juhart, str. 766; Krisper Kramberger (1980), str. 547, 551.

²⁸ Sodba Višjega sodišča v Kopru Cpg 162/2009 z dne 21. maja 2010.

²⁹ Strojín, str. 208; Polajnar Pavčnik, str. 218–219.

³⁰ Jadek Pensa v: Plavšak, Juhart, str. 763, 770; Juhart, str. 1310.

³¹ Sodba in sklep Višjega sodišča v Ljubljani I Cp 1460/2001 z dne 17. oktobra 2001; prim. pravno mnenje v Poročilu VS SRS 1986/I, str. 13.

nanaša na škodo iz tretjega odstavka. Oškodovančevo pravno razmerje s povzročiteljem škode pri tem za legitimacijo ni relevantno.³²

Zanimivo je, da SPZ ne vsebuje podobnih določb v zvezi z imisijami splošno koristnih upravnih dovoljenih dejavnosti. Vseeno pa je sodna praksa sprejela stališče, da tudi z negatorno imisijsko tožbo ni mogoče zahtevati prepovedi dejavnosti, iz katere izvirajo škodljive imisije, če te izvirajo iz naprave, za katero je dal dovoljenje pristojni organ. V takem primeru ne gre za prepovedano vznemirjanje, zato pripada oškodovancem samo pravica do povračila škode, ki presega običajne meje.³³ Tudi če se imisije presojuje po stvarnem pravu, se v zvezi z dovoljenimi obrati torej smiselno uporablja pravilo obligacijskega prava.³⁴

2.5. Prepovedni zahtevek po predpisih o varstvu okolja

ZVO-1 pravice do zdravega življenjskega okolja ne opredeljuje pozitivno, ampak ureja nedovoljene posege vanjo. V prvem odstavku 15. člena določa, da je poseg v okolje dopusten le, če ne povzroča čezmerne obremenitve, tj. obremenitve, ki bi presegala mejne vrednosti emisije, standarde kakovosti okolja, pravila ravnanja ali dovoljeno rabo naravne dobrine (3. člen ZVO-1, točka 6.1). V 14. členu pa zakon državljanom in njihovim organizacijam daje pravico, da za uresničevanje pravice do zdravega življenjskega okolja pred sodiščem zahtevajo, da nosilec posega v okolje ustavi poseg, če bi ta povzročil ali povzroča čezmerno obremenitev okolja ali če bi povzročil ali povzroča neposredno nevarnost za življenje ali zdravje ljudi, ali da se mu prepove začetni izvajanje posega v okolje, če je izkazana velika verjetnost, da bi povzročil takšne posledice.

Čeprav je določba vsebovana v zakonu, vsebina katerega pretežno sega na upravnopravno področje, se tovrsten prepovedni zahtevek po svoji naravi lahko pred sodiščem uveljavlja samo v pravnem postopku, zato gre pri tem pravzaprav za obliko civilnopravnega varstva zdravega življenjskega okolja. Podobno obliko varstva pravic je vseboval že prej veljavni Zakon o varstvu okolja (ZVO),³⁵ ki pa je v drugem odstavku 15. člena določal nekoliko strožje pogoje za uveljavljanje prepovednih zahtevkov, saj je moral poseg povzročati neposredno nevarnost za

³² Prim. sodbo VSH Gž 75/80 z dne 13. maja 1980: »Tudi stanovalec ima pravico zahtevati odškodnino zaradi škodljivih imisij, do katerih prihaja pri opravljanju dovoljene splošne koristne dejavnosti.«

³³ Odločba Vrhovnega sodišča Hrvaške Rev 1953/83 z dne 30. maja 1984; sodba Vrhovnega sodišča Slovenije II Ips 213/2000 z dne 26. oktobra 2000; Ude, str. 12.

³⁴ Juhart meni, da verjetno ni bil namen zakonodajalca, da po SPZ proti imisijam splošno koristnih dejavnosti dopusti vsebinsko enak zahtevek, kot ga je po OZ izključil. Zato tretji in četrti odstavek 133. člena OZ izključujeta tudi uporabo 75. člena SPZ. Juhart, str. 1309.

³⁵ Ur. l. RS, št. 32/1993, 44/1995 – Odl. US: U-I-32/95-20, 1/1996, 9/1999 – Odl. US: U-I-312/96, 56/1999 – ZON (31/2000 – popr.), 86/1999 – Odl. US: U-I-64/96, 22/2000 – ZJS, 82/2001 – Odl. US: U-I-92/99-9, 67/2002 – ZV-1, 41/2004 – ZVO-1.

okolje, kritično obremenitev ali poškodbo okolja, medtem ko zdaj zadošča čezmerna obremenitev okolja.³⁶ Iz zakona ni jasno razvidno, kakšno je razmerje med prepovednim zahtevkom po 14. členu ZVO-1 in zahtevki po 133. členu OZ. Primerjava med določbami teh dveh zakonov pokaže, da so pogoji za dopustnost tožbe po ZVO-1 po eni strani strožji kot po OZ: vznemirjanje ne zadošča, prav tako ne nevarnost premoženjske škode, nevarnost za življenje ali zdravje ljudi pa mora biti neposredna. Po drugi strani ZVO-1 omogoča prepovedni zahtevki tudi v primeru, ko bi poseg v okolje lahko povzročil ali povzroča čezmerno obremenitev okolja – torej ne glede na to, ali je z njim komu nastala klasična premoženjska ali nepremoženjska škoda, ampak zadošča, da je ogroženo okolje samo.

ZVO-1 omogoča samo opustitveni in prepovedni zahtevki, ne predvideva pa zahtevka za preprečitvene ali omilitvene ukrepe. ZVO je v zvezi s tem v tretjem odstavku 15. člena določal, da sodišče prepovedne zahtevke odredi samo, če posledic ni mogoče preprečiti z drugimi ukrepi,³⁷ torej podobno, kot velja po prvem odstavku 133. člena OZ. V novem zakonu je bila ta določba izpuščena, prav tako pa v tej zvezi zakon posebej ne določa izjeme za upravno dovoljene splošno koristne dejavnosti, ki jo pozna OZ. Na podlagi besedila zakona je torej prepovedni zahtevki po 14. členu ZVO-1 mogoči tudi zoper izvajalca splošno koristne dejavnosti, ki izpolnjuje zahteve iz upravnih dovoljenj za obratovanje in predpisane okoljske standarde. Vendar pa bi bila taka razlaga problematična, zlasti kadar dovoljena dejavnost sama po sebi okolja ne obremenjuje čezmerno, temveč v kombinaciji z drugimi obremenitvami okolja povzroča prekoračitve standardov kakovosti okolja.³⁸ V takem primeru bi izvajalec, ki mu je bilo prepovedano opravljanje dejavnosti, čeprav je ravnal v skladu z dovoljenji in predpisi, lahko uspešno uveljavljal odškodninski zahtevki zoper državo. Že zaradi splošnega načela sorazmernosti je zato primernejše, da je prepovedni zahtevki sekundaren v razmerju do zahtevka po upravičenih ukrepih za preprečitev nastanka škode ali za njeno zmanjšanje.³⁹

Menim, da je treba določbe 14. člena ZVO-1 uporabljati v smiselni povezavi s 133. členom OZ (podobno, kot velja za pravila o stvarnopravnem varstvu pred imisijami) in torej pri dovoljenih splošno koristnih dejavnostih dopuščati le zahtevke za preprečevanje nastanka ali za

³⁶ Pucelj Vidovičeva meni, da je bila primernejša ureditev iz ZVO, ki je omogočala prepovedni zahtevki le ob kritični obremenitvi okolja, saj je čezmerna obremenitev lahko že enkratno ali kratkotrajno preseganje mejnih emisijskih vrednosti ali drugačna kršitev pravil ravnanja ob izrednih dogodkih v proizvodnji. Pucelj Vidović v: Pličanič, str. 197–198. Pač pa je ZVO v 9. členu določal, da je povzročitelj čezmerne obremenitve kazensko in odškodninsko odgovoren v skladu z zakonom – toda ta določba ni pomenila samostojne podlage odškodninskega zahtevka, ampak samo napotilo na pravila obligacijskega prava ali drugih predpisov o odškodninski odgovornosti zaradi škodljivih posegov v okolje. Glej sodbo in sklep Vrhovnega sodišča RS III Ips 81/2007 z dne 12. maja 2009.

³⁷ Ude iz te določbe sklepa, da so na podlagi tožbe po ZVO mogoči tudi zahtevki za izvedbo ukrepov, s katerimi je mogoče preprečiti škodljive posledice. Ude, str. 14–15.

³⁸ Pucelj Vidović v: Pličanič, str. 198. Glej tudi sodbo Višjega sodišča v Kopru Cpg 132/2009 z dne 21. maja 2010.

³⁹ Pucelj Vidović v: Pličanič, str. 200; Zuljan, str. 28.

omilitev nastajanja škode. Tak pristop navsezadnje izhaja tudi iz določb V.a poglavja ZVO-1 o odgovornosti za preprečevanje oziroma sanacijo okoljske škode, ki iz pojma okoljske škode izključuje tiste vrste škodljivih vplivov, ki so bili ugotovljeni in dovoljeni ali predpisani na podlagi postopka presoje sprejemljivosti planov in posegov v naravo ali uveljavljanja odstopanj od strogega varstva zavarovanih vrst po predpisih o ohranjanju narave (drugi odstavek 110.b člena). Pomen 14. člena ZVO-1 je torej predvsem v tem, da daje dodatno podlago za civilnopravno varstvo pred posegi v zdravo življenjsko okolje v primerih, kadar poseg neposredno ne povzroča klasične premoženjske ali nepremoženjske škode (oziroma je to vsaj težko dokazati), vendar škodljivo vpliva na naravno okolje. Zakonodajalec je v veljavnem zakonu približal standard nedopustnega posega tistemu iz OZ, saj so zahtevki mogoči pri čezmerni obremenitvi okolja, kar je podobno standardu čezmerne škode iz tretjega odstavka 133. člena OZ. Če pride do čezmerne obremenitve okolja pri opravljanju splošno koristne dejavnosti, za katero je dal dovoljenje pristojni organ in ki poteka v skladu s tem dovoljenjem, pa je na podlagi smiselne uporabe četrtega odstavka 133. člena OZ mogoče zahtevati upravičene ukrepe za preprečitev oziroma zmanjšanje obremenitve.

Zahtevki za zaščito zdravega življenjskega okolja so torej lahko utemeljeni na različnih pravnih podlagah: 75. člen SPZ, 133. (in eventualno 134.) člen OZ, 14. člen ZVO-1. Pri presoji tožbenega zahtevka mora sodišče vse te podlage ustrezno upoštevati, pri čemer se bo morala sodna praksa glede razmerja med njimi še jasneje opredeliti. Z vidika prizadete osebe pa izbira med temi pravnimi podlagami ni odvisna le od narave in značilnosti obremenjevanja okolja ter vsebine želenega pravnega varstva, ampak tudi od presoje tožnika o tem, katere elemente zakonskega dejanskega stanu bo lažje dokazal.⁴⁰

2.6. Pogoji za uveljavljanje odškodninskega zahtevka

Drugi odstavek 99. člena SPZ določa, da ima v primeru, ko je bila s prepovedano imisijo povzročena škoda, lastnik pravico zahtevati njeno povrnitev po splošnih pravilih o povrnitvi škode. Prav tako tretji odstavek 133. člena OZ omogoča zahtevo za povrnitev tistega dela škode, ki je nastala pri opravljanju dovoljene dejavnosti, a presega običajne meje.⁴¹ Medtem ko za odstranitveni in opustitveni zahtevek zadošča že nevarnost nastanka škode, je pogoj za utemeljenost odškodninskega zahtevka, da je škoda že nastala. Lahko pa se kompenzira tudi bodoča škoda zaradi imisij, če je gotovo, da bo nastajala.⁴²

Po splošnih pravilih je odškodninska odgovornost krivdna. Ker pa pri čezmernih imisijah splošno koristnih dejavnosti odškodninski zahtevek nadomešča odstranitvene in opustitvene

⁴⁰ Pucelj Vidović v: Pličanič, str. 196; Zuljan, str. 28.

⁴¹ Prim. sklep Vrhovnega sodišča RS III Ips 9/94 z dne 12. maja 1994.

⁴² Sodba in sklep Vrhovnega sodišča RS II Ips 783/2005 z dne 22. februarja 2007.

zahtevke, enako kot pri teh zahtevkih za njegovo utemeljenost velja objektivna odgovornost. Upravljavec industrijskega objekta, ki z imisijami povzroči škodo okolici, se ne more ekskulpirati z dokazovanjem, da je škoda nastala brez njegove krivde.⁴³ Oškodovanci pa morajo sami dokazati obstoj vzročne zveze med dovoljeno dejavnostjo in nastankom škode, saj praviloma ne gre za objektivno odgovornost zaradi nevarne stvari ali dejavnosti, pri kateri se obstoj vzročne zveze domneva. Vprašanje dokazovanja vzročne zveze med bližino industrijskega oziroma infrastrukturnega objekta in nastankom škode je nedvomno v praksi lahko zelo kompleksno in hkrati neločljivo povezano z določitvijo višine škode, zato je tu pogosto potrebno sodelovanje izvedenca.⁴⁴ Čezmerno škodo je treba ocenjevati s konkretnimi merili, pri čemer pa je izhodišče za tako oceno abstraktni pravni standard »običajne meje«, ki ga mora sodišče ugotoviti in opredeliti.⁴⁵ Običajna škoda je objektivizirana vrednost, ki jo ljudje in okolje še prenesejo ter ne dosega znatnejše škode.⁴⁶ Zakon pa ne omejuje oblik škode, katere povrnitev se na tej podlagi lahko zahteva. Po splošnem pravilu 132. člena OZ škoda vključuje zmanjšanje premoženja (navadna škoda), preprečitev povečanja premoženja (izgubljeni dobiček), pa tudi povzročitev telesnih ali duševnih bolečin ali strahu drugemu ter okrnitev ugleda pravne osebe (nepremoženjska škoda).

Na podlagi objektivne odgovornosti upravljavca industrijskega oziroma infrastrukturnega objekta je mogoče zahtevati povrnitev premoženjske škode, ki je nastala zaradi čezmernega onesnaževanja, npr. škode zaradi posušenih dreves ali pogina čebel kot posledice prevelikega izpusta škodljivih plinov. Sodna praksa priznava tudi zmanjšanje tržne vrednosti nepremičnin kot obliko navadne premoženjske škode zaradi čezmernih imisij dovoljene splošno koristne dejavnosti (v konkretnih sodnih primerih so bile take dejavnosti ceste, daljnovodi, komunalna dejavnost, bencinska črpalka), če je seveda dokazana ustrezna vzročna zveza.⁴⁷ Kadar imisije presežejo mejne vrednosti, lahko po sodni praksi pomenijo tudi poseg v pravico do zdravega življenjskega okolja kot osebno pravico. Duševne bolečine zaradi okrnitve take pravice ob zadostni intenzivnosti tvorijo pravno priznano škodo, povrnitev katere je mogoče zahtevati tudi na podlagi tretjega odstavka 133. člena OZ, pri čemer ni treba, da bi zaradi posega v osebno pravico prišlo do okvare zdravja. Po oceni Vrhovnega sodišča je tovrstno škodo na področju duševnega funkcioniranja v običajnih okoliščinah mogoče opredeliti celo brez izvedenskih

⁴³ Prav tam. Prim. Singer, str. 21.

⁴⁴ Prim. Strojín, str. 211; Schlichter, str. 1146–1149.

⁴⁵ Prim. sklep Višjega sodišča v Ljubljani II Cp 1773/2000 z dne 14. novembra 2001.

⁴⁶ Strojín, str. 209.

⁴⁷ Glej npr. sodbo Višjega sodišča v Ljubljani I Cp 214/96 z dne 13. marca 1996, sodbo in sklep Višjega sodišča v Kopru I Cp 1313/2006 z dne 20. marca 2007, sodbo in sklep Vrhovnega sodišča RS II Ips 261/2003 z dne 28. oktobra 2004, sodbo Vrhovnega sodišča Hrvaške Gž 880/75 z dne 20. septembra 1975; prim. tudi sodbo in sklep Vrhovnega sodišča RS II Ips 783/2005 z dne 22. februarja 2007.

mnenj.⁴⁸ Posledica čezmerne imisije je lahko tudi strah, npr. pred skritimi škodljivimi vplivi onesnaževanja ali pred nevarnostjo večje nesreče, ki bi škodljivo vplivala na okolico, vendar v sodni praksi ni zaslediti primerov, ko bi strah pred posegom v okolje dosegel zadostno stopnjo intenzivnosti, da bi utemeljeval odškodnino,⁴⁹ nižja stopnja zaskrbljenosti zaradi teh dejavnikov pa je zajeta že pri presoji posega v osebnostno pravico do zdravega življenjskega okolja.

3. Pravila o okoljski škodi

3.1. Izhodišča ureditve

Prej veljavni Zakon o varstvu okolja (ZVO)⁵⁰ je v 78. členu določal, da mora povzročitelj razvrednotenja okolja ali nevarnosti za okolje plačati odškodnino ali zagotoviti drugačno nadomestilo za zmanjšano uporabno vrednost nepremičnine, zmanjšano kakovost bivalnega okolja ter zmanjšano vrednost nepremičnine in izgubljeni dobiček. To pravilo se je nanašalo samo na tiste posege v okolje, katerih izvedba in obratovanje oziroma delovanje sta sicer skladna z okoljevarstvenimi predpisi.⁵¹ Ker potrebni izvedbeni podzakonski predpisi nikoli niso bili sprejeti, so te določbe ZVO v praksi večinoma ostale neuresničene.⁵² V sedanjem Zakonu o varstvu okolja (ZVO-1) so bila tovrstna določila najprej nadomeščena le s splošno določbo 9. člena, da je povzročitelj čezmerne obremenitve kazensko in odškodninsko odgovoren v skladu z zakonom, tj. v skladu s splošnimi pravili civilnega in kazenskega prava. Z novelo iz leta 2008⁵³ so bila na podlagi Direktive 2004/35/ES o okoljski odgovornosti⁵⁴ v ZVO-1 vnesena specialna pravila o odgovornosti za preprečevanje in sanacijo okoljske škode, ki veljajo za pravne ali fizične osebe, ki opravljajo določene (dovoljene) dejavnosti.

⁴⁸ Sodba Vrhovnega sodišča RS II Ips 940/2007 z dne 24. januarja 2008.

⁴⁹ V skladu s sodno prakso sodišče prisodi denarno odškodnino, če ugotovi, da je bil strah intenziven in je trajal dalj časa oziroma da je bilo zaradi njega v daljšem časovnem obdobju porušeno oškodovančevu duševno ravnesje. Strah mora biti objektiviziran, kar pomeni, da bi ga občutil vsak povprečen normalno informiran človek, ki bi se znašel v primerljivem položaju. Sodba Vrhovnega sodišča RS II Ips 110/99 z dne 11. novembra 1999; prim. Poročilo VS SRS, 1986/II, str. 8; Jadek Pensa v: Plavšak, Juhart, str. 1032–1033.

⁵⁰ Ur. l. RS, št. 32/1993, 44/1995 – Odl. US: U-I-32/95-20, 1/1996, 9/1999 – Odl. US: U-I-312/96, 56/1999 – ZON (31/2000 – popr.), 86/1999 – Odl. US: U-I-64/96, 22/2000 – ZJS, 82/2001 – Odl. US: U-I-92/99-9, 67/2002 – ZV-1 in 41/2004 – ZVO-1.

⁵¹ Čebulj, Pichler in Prančič, str. 210.

⁵² Vsaj v enem primeru so sodišča sicer odsotnost podzakonskih predpisov štela za delno zakonsko praznino, ki jo je treba zapolniti s smiselno uporabo podobnih pravil obligacijskega prava. Glej sodbo Vrhovnega sodišča II Ips 580/2003 z dne 8. aprila 2004.

⁵³ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu okolja (ZVO-1B), Ur. l. RS, št. 70/08.

⁵⁴ Direktiva 2004/35/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 21. aprila 2004 o okoljski odgovornosti v zvezi s preprečevanjem in sanacijo okoljske škode, UL L 143, 30. april 2004, str. 56–75.

Ureditev iz direktive temelji na načelu, da plača povzročitelj obremenitve. Izvajalec, ki je povzročil okoljsko škodo ali neposredno nevarnost škode, je zanj finančno odgovoren, kar naj bi ga spodbudilo k sprejetju ukrepov in razvijanju načinov ravnanja, ki bi čim bolj zmanjšali nevarnost okoljske škode, tako pa bi bila manjša tudi izpostavljenost izvajalcev finančni odgovornosti.⁵⁵ Direktiva vsebuje elemente civilnega odškodninskega prava (škoda, odgovornost, zastaranje), vendar njena pravila ne spadajo na področje civilnega prava, temveč jo način odločanja in pravna sredstva uvrščajo na področje upravnega prava. Odločanje javnih organov mora zagotoviti, da onesnaževalec na svoje stroške izvede potrebne preventivne ali sanacijske ukrepe v poškodovanem okolju, medtem ko direktiva ne pokriva tradicionalne škode, ki jo trpijo zasebni subjekti.⁵⁶ Temeljni načeli odgovornosti povzročitelja obremenitve in plačila za obremenjevanje okolja sta določeni v 9. in 10. členu ZVO-1, medtem ko je odgovornost za preprečevanje in sanacijo okoljske škode urejena v novem poglavju V.a.

3.2. Pojem okoljske škode

Pojem okoljske škode je avtonomen pojem upravnega prava in se razlikuje od klasične škode v civilnem pravu. Kot sledi iz opredelitev pojmov v 3. členu ZVO-1, je okoljska škoda večja škoda, povzročena posebnim delom okolja, tj. vodam in tlom ter zavarovanim prosto živečim rastlinskim in živalskim vrstam, njihovim habitatom in habitatnim tipom. Škoda pri tem pomeni merljivo negativno spremembo posebnega dela okolja ali večjo merljivo prizadetost njegove funkcije, povzročeno neposredno ali posredno. Ni torej odločilno, ali je škoda prizadela premoženje ali osebnost posameznika oziroma pravne osebe, ampak se presoja škodljivi vpliv na naravno okolje oziroma njegove posebej varovane dele. Odgovornost za okoljsko škodo ni odvisna od tega, ali poškodovana dobrina spada v premoženje fizične ali pravne osebe. Poškodovana tla, vodna telesa ali habitati so lahko v zasebni lasti, vendar to za odgovornost povzročitelja obremenitve ni nujno. Ta razlika je z vidika učinkovitega varstva okolja pomembna npr. pri onesnaženju rek, ki običajno niso v zasebni lasti, ali pri poškodovanju ekosistemov, ki ne povzroči klasične premoženjske škode.⁵⁷

Po drugi strani okoljske škode ne gre enačiti z vsakim posegom v okolje. Člen 110b ZVO-1 opredeljuje elemente okoljske škode na zavarovanih vrstah in habitatih, na vodah in na tleh. Škoda se ugotavlja na podlagi predpisanih ekoloških meril in standardov za posamezno vrsto obremenitve. Za okoljsko škodo se ne šteje škoda zaradi škodljivih vplivov, če so bili ti vplivi ugotovljeni, vendar dovoljeni ali predpisani na podlagi postopka presoje sprejemljivosti pla-

⁵⁵ Druga uvodna izjava direktive.

⁵⁶ Težišče ureditve se je s civilnopravne odgovornosti na področje upravnega prava premaknilo v postopku sprejemanja direktive. Winter, Jans, Macrory, Krämer, str. 164–165; Pichler, str. 1313.

⁵⁷ Winter, Jans, Macrory, Krämer, str. 168; Pucelj Vidović v: Pličanič, str. 504–505; Zuljan, str. 26.

nov in posegov v naravo ali uveljavljanja odstopanj od strogega varstva zavarovanih vrst po predpisih o ohranjanju narave.⁵⁸ Iz pojma škode so torej izključene tiste obremenitve okolja, ki so bile z upravnim dovoljenjem izrecno predvidene in dovoljene. Pravila V.a poglavja ZVO-1 se tudi ne uporabljajo v zvezi s tisto okoljsko škodo, ki je nastala zaradi različnih oboroženih spopadov ali izjemnih naravnih dogodkov, zaradi dogodkov ali dejavnosti, pri katerih sta odgovornost in odškodnina urejeni z mednarodno konvencijo (npr. razlitje nafte, prevoz jedrskega goriva), ali zaradi dejavnosti, katere glavni namen je obramba države ali mednarodne varnosti ali varstvo pred naravnimi nesrečami (110.c člen ZVO-1).

3.3. Odgovornost povzročitelja obremenitve

Pravne ali fizične osebe, ki izvajajo v 110.a členu ZVO-1 taksativno naštetih dejavnosti, objektivno odgovarjajo za *povzročitev nevarnosti* nastanka okoljske škode ali za *nastanek* okoljske škode. Gre za dejavnosti, povezane z obratovanjem nevarnih naprav, ravnanjem z odpadki, izpuščanjem nevarnih snovi ali posegi v vodotoke, in podobne okolju potencialno nevarne dejavnosti, za opravljanje katerih je praviloma potrebno posebno upravno dovoljenje. Odgovornost povzročitelja obremenitve okolja nastane, ko je mogoče izkazati nastanek nevarnosti ali same škode in določiti vzročno-posledično zvezo med njegovo dejavnostjo in nastankom nevarnosti oziroma okoljske škode. Protipravnost pa je vsebovana že v samem nastanku nevarnosti oziroma okoljske škode.⁵⁹ Za povzročitev *neposredne nevarnosti* okoljske škode ali za *nastanek* okoljske škode pa so odgovorne tudi osebe, ki ne opravljajo katere od naštetih dejavnosti, vendar te odgovarjajo le za škodo na zavarovanih vrstah in habitatnih tipih, ne pa tudi na vodi ali tleh. Odgovornost teh oseb je krivdna.

Zakon ne vzpostavlja horizontalnih obveznosti povzročitelja obremenitve v razmerju do drugih zasebnih strank, vzpostavlja pa obveznosti v razmerju do javnega interesa. Primarna je dolžnost ukrepanja za preprečitev nastanka oziroma za sanacijo okoljske škode, sekundarna dolžnost pa je povračilo stroškov sanacijskih ukrepov. To dolžnost imajo povzročitelji obremenitve že na podlagi zakona, tudi če jim ni bila posebej naložena z odločbo upravnega organa.⁶⁰ V primeru neposredne nevarnosti za nastanek okoljske škode mora njen povzročitelj izvesti vse potrebne ukrepe, da to škodo prepreči; če je škoda že nastala, pa mora povzročitelj izvesti vse potrebne ukrepe za njeno omejitev. V obeh primerih mora povzročitelj ministrstvo nemudoma obvestiti o vseh pomembnih dejstvih, zlasti o dejanskem stanju okolja, že nastali škodi in izvedenih ukrepih. Ministrstvu mora v odobritev predložiti tudi predlog sanacijskih ukrepov. Ministrstvo lahko v obeh primerih od povzročitelja zahteva dodatne informacije in

⁵⁸ Predlog ZVO-1B, str. 212.

⁵⁹ Prav tam, str. 120.

⁶⁰ Winter, Jans, Macrory, Krämer, str. 168–169.

mu z odločbo odredi izvedbo ustreznih preprečevalnih oziroma sanacijskih ukrepov. Pritožba proti odločbi ni dovoljena, mogoče pa je začeti upravni spor. Povzročitelj okoljske škode krije stroške preprečevalnih oziroma sanacijskih ukrepov, izvedenih na podlagi tega zakona, ter stroške ugotavljanja okoljske škode ali njene neposredne nevarnosti, stroške vodenja upravnega postopka in zbiranja podatkov ter stroške spremljanja in nadzora izvajanja ukrepov, o čemer izda ministrstvo poseben sklep. Samo izjemoma je povzročitelj škode lahko teh stroškov oproščen.

Peti odstavek 110.a člena ZVO-1 ureja položaj, ko je povzročitelj okoljske škode več in se ne da ugotoviti odgovornosti posameznega povzročitelja. V takem primeru so vsi povzročitelji odgovorni solidarno. S to določbo je zajet položaj, ko k nastanku škode prispeva več povzročiteljev, ki so delali neodvisno drug od drugega, vendar ni mogoče ugotoviti njihovih deležev pri povzročenih škodi (prim. tretji odstavek 186. člena OZ). Nejasno pa je, ali je podana solidarna odgovornost za okoljsko škodo tudi, kadar je škodo povzročila ena izmed dveh ali več določenih oseb, ki so na neki način med seboj povezane, ni pa mogoče ugotoviti, katera od njih jo je povzročila (prim. četrti odstavek 186. člena OZ). Glede na izhodišče direktive in ZVO-1, da do odgovornosti za okoljsko škodo v primeru razpršenega onesnaževanja pride samo, če je mogoče ugotoviti vzročno zvezo med okoljsko škodo in dejavnostjo *posameznega* povzročitelja, se zdi verjetnejši odgovor, da v takem položaju odgovornosti za okoljsko škodo ni.⁶¹ Sodišče EU je sicer v zadevi *Raffinerie Mediterranee* poudarilo, da Direktiva o okoljski odgovornosti državam članicam ne preprečuje določitve strožjih pravil o odgovornosti za okoljsko škodo v primerih, ko vzročne zveze ni mogoče ugotoviti.⁶²

Odgovornost za okoljsko škodo zastara, če je preteklo več kakor trideset let od vzroka škode in če v tem času proti povzročitelju ni bil sprožen noben postopek ugotavljanja nastanka okoljske škode skladno z zakonskimi določbami.

3.4. Vpliv na civilnopravno varstvo?

ZVO-1 v šestem odstavku 110.a člena določa, da pravila V.a poglavja tega zakona ne izključujejo odgovornosti povzročitelja okoljske škode proti tretjim osebam skladno s pravili obližnega prava. Razlika med tema dvema oblikama odgovornosti je najbolj jasna v primeru, ko

⁶¹ V tem smislu tudi Pucelj Vidović v: Pličanič, str. 502. To seveda ne izključuje solidarne civilnopravne odškodninske odgovornosti na podlagi četrtega odstavka 186. člena ZVO-1.

⁶² »Iz tega sledi, da če predložitveno sodišče ugotovi, da gre v postopku v glavni stvari za razpršeno onesnaževanje in da vzročne zveze ni mogoče ugotoviti, tak položaj ne spada na področje uporabe *ratione materiae* Direktive 2004/35, ampak na področje uporabe nacionalnega prava pod pogoji, opredeljenimi v točki 44 te sodbe.« Zadeva C-378/08, *Raffinerie Mediterranee* in drugi proti Ministero dello Sviluppo Economico in drugi, sodba z dne 9. marca 2010, točka 59.

je škoda že nastala: povzročitelj je dolžan (na svoje stroške) izvesti ukrepe za sanacije okoljske škode v skladu s pravili ZVO-1, poleg tega pa lahko odgovarja za premoženjsko ali nepremoženjsko škodo, ki jo je njegov poseg v okolje povzročil na premoženju ali osebnih vrednotah fizičnih ali pravnih oseb. Vseeno se lahko ukrepi po civilnopравnih in javnopравnih podlagah v zvezi s škodljivim posegom v zdravo življenjsko okolje medsebojno prekrivajo, zlasti kadar škoda še ni nastala, ampak škodna nevarnost neposredno grozi. Čeprav se civilnopравna in okoljska škoda pojmovno razlikujeta, je namreč vir nastanka obeh oblik škod lahko isti poseg v okolje, zato so ukrepi za preprečevanje nastanka škode, usmerjeni zoper ta ukrep, lahko po vsebini enaki ne glede na to, ali jih sodišče odredi na podlagi 133. člena OZ ali ministrstvo na podlagi 110.d člena ZVO-1. Prav tako ukrepi za sanacijo okoljske škode lahko hkrati zmanjšajo tudi nastalo civilnopравno škodo in se tako ujemajo z možnimi upravičenimi ukrepi za zmanjšanje civilne škode v skladu s četrtrim odstavkom 133. člena OZ.

Pravne ali fizične osebe, ki so zaradi posega v okolje utrpeli premoženjsko ali nepremoženjsko škodo, lahko zahtevajo odškodnino samo po pravilih OZ. Vprašanje pa je, ali so pravila ZVO-1 o okoljski škodi res povsem brez vpliva na odločanje sodišča o civilnopравnih zahtevkih. Prvi pogoj odškodninske odgovornosti je protipravnost oziroma nedopustnost nastale škode. Pri imisijah splošno koristnih dejavnosti je protipravna samo tista škoda, ki presega običajne meje. Sodišča pa pri ugotavljanju običajnih meja pogosto upoštevajo predpisane mejne emisijske vrednosti in podobne javnopравne ekološke standarde glede dopustnih obremenitev okolja, četudi na te predpise pri odločanju o imisijah niso neposredno vezana.⁶³ Tak pristop se ujema s prvim odstavkom 15. člena ZVO-1, ki določa, da je poseg v okolje dopusten le, če ne povzroča čezmerne obremenitve, tj. obremenitve, ki bi presegala mejne vrednosti emisije, standarde kakovosti okolja, pravila ravnanja ali dovoljeno rabo naravne dobrine. Člen 110.b ZVO-1 predvideva, da minister na podlagi Priloge I direktive o odgovornosti za okoljsko škodo predpiše podrobnejša merila za ugotavljanje škodljivosti vpliva na zavarovane vrste in habitate v skladu s predpisi o ohranjanju narave. Prav tako je okoljska škoda na vodah in tleh opredeljena s standardi, ki jih določajo specialni predpisi. Kadar ista konkretna obremenitev okolja poleg okoljske škode tvori tudi civilno škodo, bo mogoče predpisana merila in standarde za ugotavljanje okoljske škode uporabiti tudi pri določanju običajne meje še dopustnih imisij.

Ministrstvo lahko z odločbo odredi izvedbo preprečevalnih ukrepov in določi podrobnejša navodila za njihovo izvedbo, vendar so tudi brez tega povzročitelji obremenitve okolja po ZVO-1 dolžni že sami sprejeti ustrezne ukrepe za preprečevanje oziroma sanacijo okoljske škode. Pri dejavnostih iz drugega odstavka 110.a člena ta obveznost velja ne glede na kriv-

⁶³ Glej npr. sodbo Višjega sodišča v Mariboru I Cp 1887/2008 z dne 1. januarja 2009 in sodbo Višjega sodišča v Kopru Cpg 162/2009 z dne 21. maja 2010.

do za nastanek škodne nevarnosti oziroma same škode. Opustitev izvedbe takih ukrepov je protipravna, zato je nedopustna tudi zaradi take opustitve nastala škoda. Je potem sploh še treba ugotavljati, ali škoda presega običajne meje? Načeloma da, ker OZ za normalno škodo splošno koristne dejavnosti ne priznava pravice do odškodnine. Vendar bo v primerih, ko poseg v okolje izpolnjuje merila nedopustne okoljske škode po ZVO-1, zlasti če je ministrstvo v zvezi z njim že odredilo izvedbo sanacijskih ukrepov, tožnikom lažje dokazati, da škoda zaradi imisije tudi v civilnopravnem smislu presega običajno mejo. Mogoče je pričakovati, da bo zaostrena odgovornost povzročiteljev obremenitve okolja zato imela posledice tudi na civilnopravnem področju.

4. Procesne možnosti skupinskega varstva pred posegi v okolje

4.1. Razpršenost učinkov kot ovira pri uveljavljanju zahtevkov

Kadar večja škoda v okolju grozi geografsko ožje omejenemu območju ali na njem že nastaja in povzroča opaznejšo škodo ožjemu krogu posameznikov, ki jih je zlahka mogoče individualizirati, lahko vsaka od prizadetih oseb pravno varstvo pred nedopustnimi posegi razmeroma preprosto uveljavlja z individualno tožbo na podlagi pravil o varstvu pred imisijami.⁶⁴ Vendar številne vrste obremenitev okolja, npr. onesnaževanje zraka ali elektromagnetno sevanje, učinkujejo na daljavo, tako da so škodljive posledice razpršene po širokem območju in tam delno prizadenejo vse prebivalce oziroma lastnike nepremičnin. Pogosto so škodljive posledice, ki prizadenejo posameznika, razmeroma majhne, čeprav sta poseg v okolje in z njim povzročena škoda v celoti gledano velika. Zlasti kadar je onesnaževalcev na istem območju več in kadar se škodne posledice onesnaževanja ne pokažejo takoj, ampak šele po daljšem obdobju kumuliranih vplivov, je dokazovanje vzročne zveze med ravnanjem posameznega obremenitelja okolja in nastalo škodo praviloma zelo zahtevno⁶⁵ in so zanj potrebne drage izvedenske študije, izdelane na podlagi opravljenih meritev, saj so že zbrani podatki o stanju okolja in obremenitev pogosto pomanjkljivi oziroma jih povzročitelji nočejo razkriti. Sodni postopki v zvezi s spori zaradi onesnaževanja okolja so zato dolgotrajni in dragi, njihov izid pa je negotov tudi zaradi neravnovesja moči strank in nesimetričnosti informacij.⁶⁶

Navedeni dejavniki prizadete osebe odvrčajo od individualnega vlaganja tožb zaradi razpršenih posegov v življenjsko okolje. Ni razumno pričakovati, da bi posameznik, ki je sam utrpel

⁶⁴ Zuljan ugotavlja, da civilno pravo lahko učinkovito ureja razmerja z okoljsko problematiko, kadar so kumulativno izpolnjeni trije pogoji: da sta povzročitelj in oškodovanec znana; da sta nesporno ugotovljena obseg in vrsta škodljivega vpliva na oškodovanca; da je onesnaževanje čim bolj zasebne narave oziroma se po obsegu omejuje samo na oškodovanca. Zuljan, str. 22.

⁶⁵ O problemu odgovornosti pri masovnih, zapoznelih in skupnih imisijah glej Knez, str. 31–32.

⁶⁶ Rijavec, str. 32; Betetto, Jeraj, str. 22; Pucelj Vidović v: Pličanič, str. 199, 201.

zgolj bagatelno škodo, nase prevzel vse stroške pravde in tveganje, da mu ne bodo povrnjeni, če pravdo zgubi, medtem ko bi v primeru uspeha s tožbo od tega imeli koristi tudi tisti, ki v pravdi niso sodelovali.⁶⁷ Zaradi učinkovitega varstva pred škodljivimi posegi v zdravo življenjsko okolje se kaže potreba po procesnih mehanizmihi, ki bi omogočili skupinsko varstvo interesov širše skupine ali razreda ljudi, ne da bi se vsi vključili v postopek osebno. V takem postopku izdana odločba mora torej v razmerju do določenega povzročitelja obremenitve okolja glede identičnega pravnega vprašanja na enoten način učinkovati v korist vseh oseb, ki jih prizadene ali bi jih lahko prizadel poseg v okolje.⁶⁸ Na tem mestu nas zanimajo vse procesne možnosti, s katerimi lahko skupina posameznikov, zlasti takih, ki jih je konkreten poseg v življenjsko okolje prizadel ali bi jih lahko, doseže sprejem ukrepov za preprečitev nastanka škode oziroma zmanjšanje škodne nevarnosti, če je škoda že nastala, pa za njeno odpravo in plačilo odškodnine.

4.2. Zahteva za odreditev ukrepov po 110.g členu ZVO-1

ZVO-1 določa obveznost povzročiteljev obremenitve okolja, da sami sprejmejo ustrezne ukrepe za preprečevanje oziroma sanacijo okoljske škode, in predvideva ukrepanje ministrstva po uradni dolžnosti, če samo izve za okoljsko škodo oziroma za obstoj neposredne nevarnosti njenega nastanka. Poleg tega pa v 110.g členu daje pravnim ali fizičnim osebam, prizadetim zaradi okoljske škode, in nevladnim organizacijam, ki delujejo v javnem interesu na področju varstva okolja (ta status jim podeli minister z odločbo v skladu s 153. členom ZVO-1), pravico, da ministrstvo obvestijo o primerih okoljske škode in zahtevajo, da povzročitelju odredi izvedbo sanacijskih ukrepov. Ta določba izvira iz 12. člena Direktive o okoljski odgovornosti,⁶⁹ njen namen pa je zainteresiranim posameznikom in nevladnim organizacijam omogočiti, da spodbudijo pasivne nacionalne organe k ukrepanju v skladu s svojimi pooblastili za preprečevanje in odpravljanje okoljske škode.⁷⁰

Obvestilo o povzročni okoljski škodi mora vsebovati informacije in podatke, ki izkazujejo njen obstoj. Ministrstvo bo preučilo obvestilo in ga poslalo povzročitelju zatrjevane okoljske škode, če bo presodilo, da navedbe iz obvestila verjetno izkazujejo njen nastanek. Domnevni povzročitelj mora odgovoriti najpozneje v 14 dneh od prejema obvestila. Če ministrstvo na podlagi navedb in dejanskega stanja ugotovi, da je nastala okoljska škoda, o tem izda odločbo, s katero povzročitelju naloži izvedbo sanacijskih ukrepov.⁷¹ Ministrstvo pa lahko zavrne zah-

⁶⁷ Zuljan, str. 25–26.

⁶⁸ Prim. Rijavec, str. 20–21, in Cigoj, str. 576.

⁶⁹ Določba direktive je bila oblikovana po zgledu Aarhuške konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah, sestavljene 25. junija 1998 (Ur. l. RS – MP, št. 17/2004).

⁷⁰ Winter, Jans, Macrory, Krämer, str. 171.

⁷¹ Predlog ZVO-1B, str. 124.

tevo za uvedbo postopka o sanacijskih ukrepih le, če se izkaže, da ni prepričljivih dokazov o nastali škodi. Osebe ali organizacije, ki so zahtevale ukrepanje ministrstva, imajo v upravnem postopku odreditve sanacijskih ukrepov položaj stranskega udeleženca, kar pomeni, da imajo načeloma enake pravice in dolžnosti kot stranka (43. člen ZUP).⁷²

Direktiva o okoljski odgovornosti v 12. členu dopušča, da države članice prizadetim posameznikom in okoljevarstvenim organizacijam dajo pravico, da zahtevajo ukrepanje tudi v primeru, ko okoljska škoda še ni nastala, ampak obstaja le neposredna nevarnost njenega nastanka. Slovenski zakonodajalec se za to možnost ni odločil, češ da je povezana s preveč težavami pri dokazovanju take nevarnosti.⁷³ Zaradi tega zakon tudi ne določa, kakšen je položaj teh subjektov v postopku odreditve preprečevalnih ukrepov. Glede na to, da se v postopku varuje podobne okoljske interese kot pri odreditvi sanacijskih ukrepov, pa bi bilo zainteresiranim osebam in organizacijam smiselno tudi tu omogočiti udeležbo. V 13. členu direktiva določa, da morajo imeti prizadeti posamezniki in okoljevarstvene organizacije dostop do sodišča ali drugega neodvisnega in nepristranskega javnega organa, pristojnega za pregled formalne in materialne zakonitosti odločitev, ravnanj ali opustitev ravnanja pristojnega organa po tej direktivi. V slovenskem pravnem redu to pomeni, da imajo zoper odločbo (ali molk) ministrstva možnost sprožiti upravni spor.

4.3. Uveljavljanje v pravnem postopku

Civilnopravno varstvo pred nedovoljenimi imisijami po OZ in SPZ se uveljavlja v pravdi, podlago za uresničevanje pravice do zdravega življenjskega okolja v pravnem postopku pa daje tudi 14. člen ZVO-1, ki določa načelo varstva pravic. Vendar pravila pravnega postopka niso najbolje prilagojena varstvu skupinskih interesov za varstvo okolja, saj so namenjena predvsem reševanju spora med strankama z nasprotujočimi si interesi, ne pa varstvu interesov širše javnosti.⁷⁴

4.3.1. Individualna tožba in sosporništvo

Kadar poseg v življenjsko okolje prizadene jasno opredeljivo ožjo skupino ljudi (npr. vse sosedne deponije odpadkov ali industrijskega objekta), zahtevki teh oseb za varstvo pred čezmerni-

⁷² Zakon o splošnem upravnem postopku (ZUP) (Ur. l. RS, št. 80/1999, 70/2000, 52/2002, 73/2004, 22/2005 – UPB1, 119/2005, 24/2006 – UPB2, 105/2006 – ZUS-1, 126/2007, 65/2008, 47/2009 – Odl. US: U-I-54/06-32 (48/2009 – popr.), 8/2010). Pichler se zavzema, da se tem osebam v postopku izdaje odločbe prizna status stranke. Pichler, str. 1319. Ker prizadetim osebam in nevladnim organizacijam s posebnim statusom zakon daje svojevrstno zahtevo za uvedbo postopka, imajo širše pravice od siceršnjega položaja stranskega udeleženca v (tujem) postopku. Pucelj Vidović v: Pličanič, str. 523–524.

⁷³ Predlog ZVO-1B, str. 124.

⁷⁴ Rijavec, str. 20.

mi imisijami temeljijo na enaki ali istovrstni pravni in dejanski podlagi. S posegom v okolje je namreč na podoben način prekršena pravica do zdravega okolja vsake od teh oseb. Prizadeti zato lahko proti povzročitelju obremenitve okolja vložijo skupno tožbo, v kateri vsi nastopajo kot materialni ali vsaj formalni sosporniki. To jim omogoča, da dosežejo obravnavanje svojih zahtevkov po enotnih merilih, prav tako se znižajo skupni stroški pravljanja zaradi skupnega izvajanja dokazov in enotnega zastopanja. Tudi če je pred istim sodiščem vloženi več individualnih tožb proti istemu obremenitelju okolja, jih sodišče lahko združi v skupno obravnavo.⁷⁵

Sosporništvo pomeni subjektivno kumulacijo tožb, zato procesnopravno razmerje obstaja med vsakim tožnikom in vsakim tožencem. Ker je vsak navadni sospornik samostojna stranka, je mogoče zoper vsakega izdati drugačno sodbo – seveda pa je zaradi skupnega dokaznega postopka pri sosporništvi večja gotovost, da bo sodišče glede tožnikov v enakem dejanskem položaju sprejelo enako odločitev. Materialno pravo pa ne omogoča, da bi za varstvo pred posegi v življenjsko okolje uporabili institut nujnega sosporništva, pri katerem se vsi sosporniki štejejo za enotno pravno stranko in ima sodba proti vsem enako vsebino, četudi nekateri nujni sosporniki niso nastopili na aktivni strani. Osebe, ki so prizadete zaradi posega v okolje, ne tvorijo materialnopravne skupnosti, saj taka skupnost ne nastane že zato, ker imajo vsi prebivalci nekega kraja pravico do čistega zraka.⁷⁶ Ni namreč nujno, da poseg v okolje vse take osebe čezmerno prizadene.

To pomeni, da bo tudi v primeru sosporništva sodba pravno učinkovala samo v korist tistih strank, ki so se pravde udeleževale, ne pa tudi v korist drugih oseb, ki jih onesnaževanje prizadeva. Učinkovanje sodbe zgolj *inter partes* sicer ni problematično, če se povzročitelju obremenitve okolja naloži odstranitev vira nevarnosti ali izvedba ukrepov za preprečitev nastanka škode oziroma za njeno zmanjšanje. Dejanski učinki izvedbe tovrstnih ukrepov namreč niso omejeni na stranke postopka, ampak odpravijo ali vsaj omejijo škodljive učinke na okolje v korist vseh prizadetih. Rešitev pa ni zadovoljiva, kadar je poseg v okolje že povzročil škodo večji skupini ljudi ali taka škoda še nastaja, npr. če gre za dovoljen splošno koristen obrat in prepovedni, odstranitveni in omilitveni zahtevki ne morejo v celoti odpraviti škodljivih učinkov. V takem primeru prizadetim ostane samo odškodninski zahtevek, ki ga mora vsak posameznik uveljavljati v pravdi, saj sicer ugotovitev sodišča o odškodninski odgovornosti onesnaževalca zanj nima učinka pravnomočnosti. Za uveljavljanje odškodninskih zahtevkov zaradi kršitve pravice do zdravega življenjskega okolja je torej nujno sodelovanje vsakega oškodovanca v pravdi.⁷⁷

⁷⁵ Wedam Lukić v: Ude, Galič, 4. knjiga, str. 200.

⁷⁶ Rijavec, str. 24–25.

⁷⁷ Ude, str. 16.

4.3.2. Vzorčni postopek

Izvedba vzorčnega postopka pride v poštev zlasti, kadar veliko število oškodovancev z individualnimi tožbami zahteva odškodnino zaradi posega v življenjsko okolje, npr. zaradi čezmernih imisij dovoljene splošno koristne dejavnosti. Pravna podlaga takih zahtevkov je identična, dejanska podlaga pa podobna, razlikuje se predvsem v stopnji prizadetosti oziroma višini škode, ki je odvisna npr. od oddaljenosti od vira onesnaževanja. Združevanje vseh tožb v en postopek bi pri velikem številu tožnikov z različnimi pooblaščenici postalo procesno neobvladljivo zaradi vročanja vlog vsake stranke vsem drugim strankam, vabljenja na naroke ipd. Sodišče lahko v takem položaju na podlagi ene tožbe izvede vzorčni postopek, preostale postopke pa prekine. Po pravnomočnosti sodbe, izdane v vzorčnem postopku, sodišče o prekinjenih postopkih, ki nimajo bistvenih posebnosti, odloči ob upoštevanju odločitve v vzorčnem primeru (279.b člen ZPP).⁷⁸ Na odločitev v vzorčnem postopku je vezan vsak sodnik pri sodišču, ki bo sodil v prekinjenih postopkih, kar zagotavlja enotno odločanje v sorodnih zadevah. Gre za formalno vezanost na pravne in dejanske ugotovitve, ki jo predpisuje že zakon in je zato močnejša od navadnega precedensa.⁷⁹

Posamezni tožniki zoper povzročitelja obremenitve okolja sicer ohranijo položaj stranke v svojem postopku in s tem možnost, da se izjavijo o vseh navedbah tožene stranke, pri čemer pa sodišča strankam dopuščajo samo navajanje in dokazovanje bistvenih posebnosti, ki bi lahko privedle do drugačne odločitve kot v vzorčnem postopku.⁸⁰ Stranka, ki je bila tožena zaradi posegov v življenjsko okolje, pa v prekinjenih postopkih ne bo mogla več oporekati dejanskim in pravnim ugotovitvam ter stališčem, ki jih je zavzelo sodišče v vzorčnem postopku. To pomeni, da bo imela sodba učinek v drugih prekinjenih postopkih le, če je za onesnaževalca neugodna.⁸¹

Ureditev vzorčnega postopka sledi načelu hitrosti postopka in procesne ekonomije v množičnih istovrstnih sporih; hkrati sledi načelu pravne varnosti, da pred sodiščem v bistveno enakih

⁷⁸ Zakon o pravdnem postopku (ZPP) (Ur. l. RS, št. 26/1999, 83/2002 – Skl. US: U-I-21/02-6, 96/2002, 12/2003 – UPB1, 58/2003 – Odl. US: U-I-255/99-28, 73/2003 – Skl. US: U-I-137/00-21, 2/2004, 2/2004 – ZDSS-1 (10/2004 – popr.), 36/2004 – UPB2, 69/2005 – Odl. US: U-I-145/03-9, 90/2005 – Odl. US: Up-258/03-14, U-I-74/2005, 43/2006 – Odl. US: U-I-55/04-10, Up-90/04-15, 69/2006 – Odl. US: Up-236/04-16, U-I-314/06, 52/2007, 73/2007 – UPB3, 101/2007 – Odl. US: Up-679/06-66, U-I-20/07, 102/2007 – Odl. US: Up-2089/06-31, U-I-106/07, 45/2008 – ZArbit, 45/2008, 62/2008 – Skl. US: U-I-275/06-7, Up-811/07-7, 111/2008 – Odl. US: U-I-146/07-34, 116/2008 – Skl. US: U-I-253/07-6, Up-2118/06-6, 121/2008 – Skl. US: U-I-279/08-8, 47/2009 – Odl. US: U-I-54/06-32 (48/2009 – popr.), 57/2009 – Odl. US: U-I-279/08-14, 12/2010 – Odl. US: U-I-164/09-13, 49/2010 – Odl. US: U-I-8/10-10, 50/2010 – Odl. US: U-I-200/09-14, 107/2010 – Odl. US: U-I-161/10-12).

⁷⁹ Robnik, str. 113.

⁸⁰ Prav tam, str. 111.

⁸¹ Prim. Wedam Lukić v: Ude, Galić, 4. knjiga, str. 200–201.

zadevah ne bi prihajalo do različnih odločitev.⁸² Te prednosti se izrazijo tudi v sporih zaradi posegov v življenjsko okolje. Institut vzorčnega postopka pa ne izboljšuje položaja tožnikov z bagatelnimi zahtevki in ne omogoča, da bi se pravda omejila na razmerje dveh strank, tj. povzročitelja posega v okolje na eni strani in prizadete javnosti na drugi strani, kar bi bilo pri množičnih sporih zaradi posegov v okolje pogosto najbolj smiselno, ker se s tožbo vsaj posredno varuje interes širše javnosti, in ne le pravnih strank.⁸³ Vsaka od tožečih strank tako še vedno nosi tveganje, da bo morala zalagati sredstva za pridobivanje dragih izvedenskih mnenj in ekspertnih študij⁸⁴ ter da bo v primeru neuspeha nosila celotne stroške postopka, ki so lahko nesorazmerno visoki v primerjavi z višino njenega tožbenega zahtevka. Temu tveganju je sicer najbolj izpostavljena tožeča stranka v postopku, ki ga je sodišče izbralo za vzorčnega, manj pa tudi stranke v drugih, prekinjenih postopkih, v katerih bodo v poštev prišli že v vzorčnem postopku izvedeni dokazi (čeprav tudi odvetniški stroški in sodne takse niso zanemarljivi). Vse tožeče stranke bi se lahko vnaprej dogovorile, da si delijo stroške vzorčnega postopka, vendar taka rešitev ni sistemska, ampak je odvisna od prostovoljnega dogovora strank.

Vzorčni postopek pride v poštev predvsem pri odškodninskih zahtevkih zaradi čezmernih imisij. Pri uveljavljanju drugih zahtevkov zaradi obremenjevanja okolja, torej prepovednih in odstranitvenih zahtevkov ali zahtevkov za izvedbo preprečitvenih ali omilitvenih ukrepov, izvedba vzorčnega postopka ni potrebna, saj izvedbe takih ukrepov od istega onesnaževalca ni smiselno zahtevati z več tožbami hkrati. Če je onesnaževalcu izvedba tovrstnih ukrepov enkrat naložena in če so ti ukrepi tudi izvršeni, dejansko učinkujejo v korist vseh oseb, ki jih je prizadel konkretni poseg v okolje,⁸⁵ zato bi po izvršitvi sodbe, ki je bila izdana v vzorčnem postopku, odpadel pravni interes tožnikov v prekinjenih postopkih.

4.3.3. *Popularna tožba po OZ in ZVO-1*

OZ vzpostavlja splošno dolžnost preprečevanja škode in vznemirjanja, zato odstranitvene in opustitvene zahtevke iz prvega odstavka 133. člena OZ lahko po dikciji zakona uveljavlja *vsakdo*. V teoriji ni enotnega stališča o tem, ali gre pri tem zahtevku za klasično popularno tožbo, kar bi pomenilo, da ima pravico do tožbe tudi tisti, ki ni neposredno ogrožen, ali pa je za aktivno legitimacijo potreben konkretniji interes. Preprečitvene oziroma odstranitvene ukrepe po drugem odstavku 133. člena OZ pa sodišče odredi na zahtevo *zainteresirane osebe*.

⁸² Robnik, str. 103.

⁸³ Betetto, Jeraj, str. 25–26.

⁸⁴ Če povzročitelj obremenitve okolja opravlja katero od dejavnosti iz drugega odstavka 110.a člena ZVO-1, je sicer povzročitelj dolžan že sam zbirati podatke o nastali okoljski škodi in o njih poročati ministrstvu, tako da mu lahko sodišče naloži, naj predloži te podatke. Vendar se bo pogosto pokazala potreba, da že izvedene meritve preveri neodvisna strokovna institucija.

⁸⁵ Ude, str. 16.

V krog zainteresiranih oseb spadajo tisti, ki so na kakršenkoli način prizadeti zaradi škodne nevarnosti ali vznemirjanja.⁸⁶

Pravo popularno tožbo za namen varstva okolja pa nedvomno ureja 14. člen ZVO-1, ki omogoča, da državljanke in državljani kot posamezniki pred sodiščem uveljavljajo opustitvene in prepovedne zahtevke zoper nosilca posega v okolje. Za tožbo so aktivno legitimirani vsi slovenski državljani,⁸⁷ s tožbo pa zahtevajo varstvo pravice do zdravega življenjskega okolja v javnem interesu oziroma zaradi varstva širše skupine oseb, in ne le zaradi kršitve lastnih pravic in interesov. Aktivno procesno legitimacijo sodišče prizna posamezniku, če zatrjuje, da je ogrožen javni interes zaradi nevarnosti čezmerne obremenitve okolja ali zaradi neposredne nevarnosti za življenje ali zdravje ljudi (nastanka škode ali škodne nevarnosti ni treba zatrjevati).⁸⁸

Prednost prave popularne tožbe je, da tožeči stranki omogoča nastopanje v imenu oziroma za račun celotne javnosti. Zaradi pravil o pravnomočnosti bo taka tožba sicer pravno učinkovala samo med pravnimi strankami, vendar to glede na naravo možnih zahtevkov ni problematično, saj se, kot smo že ugotovili, dejanski učinek izvedbe opustitvenih, prepovednih, preprečitvenih in omilitvenih ukrepov dejansko širi na vse osebe, ki jih poseg v okolje prizadeva oziroma bi jih lahko prizadel. To sicer velja ne glede na to, ali se ti zahtevki v zvezi z razpršenimi škodljivimi vplivi na okolje uveljavljajo s popularno tožbo v javnem interesu ali z navadno tožbo v zasebnem interesu – tožnik vedno nastopa tudi v korist drugih. Seveda pa posameznik, ki sam vlaga tako tožbo, še vedno prevzema nesorazmerno breme zamudnega postopka in tveganje stroškov, zato bo verjetno pripravljen individualno nastopati v pravih za varstvo okolja le, če bo zadosti močan tudi njegov osebni interes.⁸⁹ Verjetneje pa je pričakovati, da bi tako tožbo vložila skupina zainteresiranih oseb ali organizacija, namenjena varstvu okolja.

Popularne tožbe ne po OZ ne po ZVO-1 ni mogoče vložiti z zahtevkom za povrnitev škode, zato ne more pomeniti popolne rešitve v položaju, ko je zaradi posega v okolje že nastala precejšnja škoda ali ko se nastajanja škode s preprečitvenimi ukrepi ne da v celoti preprečiti.

⁸⁶ Jadek Pensa v: Plavšak, Juhart, str. 764–765; Vrenčur v: Juhart, Tratnik, Vrenčur, str. 396; Strohsack, str. 55–56; Polajnar Pavčnik, str. 219–220; Cigoj, str. 576. Prim. sklep Vrhovnega sodišča RS II Ips 191/98 z dne 23. decembra 1998: »Za pravno varstvo po 156. členu ZOR je značilno, da je široko tako v subjektivnem kot objektivnem smislu: aktivno legitimiran k sporu je širok krog zaradi imisij prizadetih oseb, toženec pa vsakdo, iz katerega sfere izvira oziroma grozi nevarnost.«

⁸⁷ V pravni teoriji se že dlje časa ugotavlja, da je taka omejitev ustavnopravno sporna, saj pravica do zdravega življenjskega okolja po 72. členu Ustave RS ne pripada samo državljanom, ampak vsakomur. Ude, str. 14; Strehovec, str. 7; Pucelj Vidović v: Pličanič, str. 196.

⁸⁸ Ude, str. 14–15.

⁸⁹ Rijavec, str. 28–29.

4.3.4. Organizacijska tožba po ZVO-1

ZVO-1 v 14. členu vzporedno s popularno tožbo ureja tudi organizacijsko tožbo za uresničevanje pravice do zdravega življenjskega okolja. Opustitvene in prepovedne zahtevke zoper nosilca posega v okolje lahko pred sodiščem v javnem interesu uveljavljajo tudi društva, združenja in organizacije državljanov.⁹⁰ Aktivno procesno legitimacijo sodišče prizna organizaciji, ki zatrjuje, da je ogrožen javni interes zaradi nevarnosti čezmerne obremenitve okolja ali zaradi neposredne nevarnosti za življenje ali zdravje ljudi, in ki izkazuje, da nastopa v imenu vseh članov skupine, in ne v lastnem interesu, ki ne bi bil identičen z javnim interesom skupine.⁹¹ Gotovo se lahko šteje, da organizacija tak interes izkazuje, če je že pridobila status nevladne organizacije, ki na področju varstva okolja v Republiki Sloveniji deluje v javnem interesu (153. člen ZVO-1). Toda pridobitev takega statusa z odločbo ministra ni pogoj za vložitev organizacijske tožbe po 14. členu ZVO-1 (drugače kot za uveljavljanje pravic po 110. g členu istega zakona).⁹² Iz formulacije, ki govori o društvih, združenjih in organizacijah, je razvidno, da je zakonodajalec želel aktivno legitimacijo za vložitev organizacijske tožbe podeliti široko, zato gre zavzeti stališče, da lahko tožbo vložijo tudi oblike združevanja, ki nimajo pravne subjektivitete (npr. če se tožniki organizirajo kot societeta, skupnost stanovalcev, vaška ali agrarna skupnost), če zastopajo javni interes za varstvo okolja in če so izpolnjeni drugi pogoji, da jim sodišče v skladu s tretjim odstavkom 76. člena ZPP prizna lastnost stranke v posamezni pravdi. Glavni pogoj je seveda, da ima skupnost na voljo ustrezno premoženje, iz katerega bi se lahko krili vsaj stroški postopka v primeru neuspeha v pravdi.⁹³

Organizacijska tožba enako kot popularna tožba omogoča, da se v pravdi vzpostavi dvostransko razmerje med povzročiteljem obremenitve okolja na eni strani in tožnikom kot zastopnikom javnega interesa za varstvo okolja na drugi strani. Če tožbo vloga organizacija, breme pravljanja in z njim povezanega finančnega tveganja ne pade na posameznika, ampak se porazdeli med člane organizacije. Tudi z organizacijsko tožbo pa se lahko v javnem interesu zahteva samo ustavitev škodljivega posega v okolje ali prepoved začetka izvajanja takega po-

⁹⁰ Glede na formulacijo »državljanke ali državljani [...] ali njihova društva, združenja in organizacije« bi bilo mogoče sklepati, da ne morejo biti aktivno legitimirane organizacije, katerih člani so tudi tuji državljani, vendar menim, da bi bila taka razlaga v nasprotju z namenom instituta. Za upravičenost do organizacijske tožbe zadošča, da so člani organizacije tudi slovenski državljani in da je tožba tudi zanje v javnem interesu.

⁹¹ Rijavec, str. 27.

⁹² Aktivno legitimacijo nevladnih organizacij za uveljavljanje opustitvenih in prepovednih ter tudi preprečitvenih in omilitvenih zahtevkov predvideva tudi 18. člen Luganske konvencije o civilni odgovornosti za škodo, povzročeno z dejavnostmi, nevarnimi za okolje iz leta 1993. Konvencija sicer ni stopila v veljavo, ker je ni podpisalo in ratificiralo zadostno število držav. Besedilo je dostopno na: <<http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/150.htm>>. Podrobneje o vsebini Knez, str. 35–44.

⁹³ Prim. Galič v: Ude, Galič, 1. knjiga, str. 319–320.

sega, odškodninski zahtevki zaradi že nastalih posledic posega v okolje na pravno varovanih dobrinah posameznikov pa niso mogoči.

4.4. Pomanjkljivosti obstoječih procesnih mehanizmov

V celoti gledano se zdi organizacijska tožba iz 14. člena ZVO-1 še najučinkovitejši procesni mehanizem za varovanje zdravega življenjskega interesa v primerih razpršenih škodljivih vplivov na okolje, zlasti ker lahko ista organizacija, ki pred sodiščem zahteva ustavitev ali prepoved potencialno škodljivega posega v okolje, v primeru, da okoljska škoda že nastane, od ministrstva zahteva tudi odreditev sanacijskih ukrepov na podlagi 110.g člena ZVO-1.

Pomanjkljivost organizacijske tožbe ostaja, da z njo od povzročitelja obremenitve okolja ni mogoče zahtevati plačila odškodnine. Čeprav imajo z vidika varovanja okolja načeloma prednost zahtevki, ki so usmerjeni v preprečitev nastanka škode, ti zahtevki ne zadoščajo, kadar škoda že nastaja ali se njenega nastajanja v celoti sploh ne da preprečiti. Onesnaževalec lahko tudi izračuna, da se mu kršitev predpisov in prepovedi izplača, vsaj do prisilne izvršbe, če mu ne grozi tveganje, da bo moral nastalo škodo povrniti. Že zaradi generalne prevencije bi bilo zato smiselno vzpostaviti učinkovitejši način, kako finančno breme negativnih eksternalij čezmerne obremenjevanja okolja prenesti na povzročitelja obremenjevanja, v skladu z načelom, da onesnaževalec plača. Na področju civilnega prava bi tako internalizacijo negativnih učinkov lahko zagotovil le učinkovit mehanizem odškodninskega varstva vseh, ki so s posegom v okolje prizadeti.

Učinkovitost organizacijske in popularne tožbe je omejena tudi zaradi omejenega učinka pravnomočnosti. Čeprav tožnik načeloma nastopa v imenu javnosti, se to upošteva le pri presoji njegovega pravnega interesa za tožbo, medtem ko v postopku izdana sodba še vedno učinkuje le med strankami postopka. Člani javnosti, ki v postopku niso bili udeleženi, na podlagi take sodbe ne morejo zahtevati nikakršne izpolnitve, četudi jih poseg v okolje, v zvezi s katerim je bila tožba vložena, neposredno prizadeva. Zaradi tega z organizacijsko in popularno tožbo ni mogoče zahtevati plačila odškodnin. Po drugi strani pa javnost, ki jo je tožnik v pravdi načeloma zastopal, na izdano sodbo tudi ni vezana, zato sodba proti tretjim osebam ne ustvarja učinka *res iudicata*. To je problematično zlasti z vidika povzročitelja obremenitve okolja, saj mu končanje postopka ne zagotavlja, da ne bodo proti njemu drugi tožniki sprožali vedno novih tožb z opustitvenimi in prepovednimi zahtevki.

Domnevamo lahko, da je omejen učinek pravnomočnosti tudi ena od ovir za sklepanje poravnjav, ki so se v tujini izkazale za učinkovit način konsenzualnega reševanja kompleksnih razmerij, nastalih zaradi razpršenih škodljivih učinkov obremenjevanja okolja. Sodna poravnava v sporu na podlagi popularne ali organizacijske tožbe namreč ne bi pomenila dokončne

ureditve razmerja med povzročiteljem obremenitve okolja in prizadeto javnostjo, ampak samo ureditev tega razmerja med strankami.

4.5. Potreba po uvedbi novih oblik uveljavljanja skupinskih interesov?

V slovenskem pravnem redu poznamo posebno popularno in organizacijsko tožbo za varstvo okolja že od leta 1993, vendar ta možnost varstva javnega interesa za zdravo življenjsko okolje v praksi ostaja neizrabljena. Tožbe zaradi čezmernih posegov v okolje v praksi najpogosteje vlagajo neposredno prizadeti posamezniki v svojem imenu na podlagi stvarnopravnih ali obli-gacijskopravnih pravil o varstvu pred imisijami, vznemirjanjem ali virom nevarnosti.⁹⁴ Glede na ugotovitev, da je za učinkovito varstvo okolja pomembno, da ravnanje državnih organov dopolnjujejo tudi ukrepi civilne družbe, se zastavlja vprašanje, ali je treba uvesti nove, za zainteresirano javnost privlačnejše oblike procesnega varstva skupinskih interesov za zdravo življenjsko okolje. V tujih pravnih redih, zlasti anglosaških in skandinavskih, se tovrstni množični spori pogosto rešujejo z razrednimi tožbami oziroma s poravnavami, sklenjenimi na podlagi vloženih razrednih tožb, zato se uvedba instituta razredne tožbe ponuja kot mogoča rešitev.

Za razredno tožbo je značilno, da jo brez vnaprejšnjega soglasja drugih vložijo posameznik v imenu celotne skupine ljudi, ki so se znašli v podobnem pravnem ali dejanskem položaju, pri čemer se pravnomočnost sodbe razteza na vse pripadnike skupine, čeprav ti ne sodelujejo v postopku.⁹⁵ Temeljne zahteve za razredno tožbo so, da je skupina tožnikov (razred) tako velika, da bi bile posamične tožbe nepraktične; da so temeljna pravna ali dejanska vprašanja skupna vsem članom razreda; da se uveljavljajo tožbeni zahtevki, ki so značilni za vse člane razreda; in da stranka, ki nastopa v imenu razreda, dejansko ustrezno zastopa interese razreda.⁹⁶ V svetu obstaja več modelov razredne tožbe, ki se razlikujejo predvsem glede tega, kako se določi članstvo posameznikov v razredu, za katerega bo izid pravde zavezujoč. V ZDA je uveljavljen sistem *opt-out*: sodišče mora najprej tožbo potrditi kot razredno tožbo in s sklepom natančno opredeliti razred in njegovega zastopnika. Članstvo v razredu se domneva, vendar morajo biti člani razreda obveščeni o začetku postopka in o možnosti, da se iz njega izločijo in tako preprečijo, da bi se pravnomočnost sodbe raztezala tudi nanje. V angleški in švedski obliki skupinskega postopka velja sistem *opt-in*: razredni tožnik ne more nastopati v imenu odsotnih članov razreda, članstvo v razredu pa se ne domneva, temveč mora vsak član aktivno pristopiti k postopku.⁹⁷ S sodbo ali sodno poravnavo se lahko na podlagi razredne tožbe

⁹⁴ Pucelj Vidović v: Pličanič, str. 201.

⁹⁵ Rijavec, str. 21; Clermont, str. 386.

⁹⁶ Clermont, str. 389–390.

⁹⁷ V angleškem sistemu vsak član, ki pristopi k postopku, s tem pridobi status stranke, v švedskem sistemu pa postane stranka samo, če to izrecno zahteva.

določita tudi odškodnina, ki pripada razredu kot celoti, in način njene razdelitve med člane. Kadar je delitev nizkih zneskov velikemu številu članov razreda nesmiselna, se lahko tožencu naloži drugačen način plačila.⁹⁸ V vsakem primeru so pri razredni tožbi potrebna poudarjena inkvizitorna pooblastila sodišča, ki mora po uradni dolžnosti preveriti, ali so zastopani interesi vseh članov razreda in ali med člani razreda ni nasprotij. To je pomembno tudi, če se doseže poravnava med pravnimi strankami, saj se bo njena pravnomočnost prav tako raztezala na vse člane razreda, ki jih pravni red šteje za zastopane.⁹⁹

Če bi uvedli možnost razredne tožbe tudi v slovenskem pravu,¹⁰⁰ bi bila najprej potrebna odločitev za enega od opisanih sistemov. Najradikalnejša novost bi bil gotovo ameriški sistem, ki temelji na domnevi članstva v razredu, saj je tu potrebna tudi največja aktivnost sodišča zaradi varstva javnega interesa, medtem ko sta angleški in švedski sistem bližja izhodiščem našega pravnega postopka. Sistemsko bi ureditev razredne tožbe seveda spadala v ZPP, vendar menim, da take novosti ne bi bilo smiselno takoj uvesti v obliki splošnega instituta, ampak bi bilo njeno delovanje primerneje najprej preizkusiti na ožjem področju, kakršno je prav področje varstva pred posegi v zdravo življenjsko okolje.¹⁰¹ Tu bi bil mogoč tudi »evolucijski« pristop, tako da bi institut organizacijske tožbe iz 14. člena ZVO-1 nadgradili z možnostjo uveljavljanja drugih oblik zahtevkov zaradi posegov v okolje (torej tudi odškodninskih zahtevkov) in z razširitvijo subjektivne pravnomočnosti vsaj po sistemu *opt-in*, tako da bi sodba učinkovala v korist vseh članov razreda, ki bi pristopili k tožbi. Taka rešitev sodišču ne bi nalagala večjega bremena pri opredeljevanju razreda, za katerega sodba velja. Reprezentativnost tovrstne tožbe pa bi se lahko preprosto zagotovila tako, da bi se aktivna legitimacija omejila samo na okoljevarstvene organizacije s posebnim statusom iz 153. člena ZVO-1. Inkvizitorna pooblastila sodišča bi bila tako potrebna predvsem, če bi stranki sklenili poravnavo, saj bi moralo sodišče preveriti, ali je njena vsebina skladna s kogentnimi predpisi in z javnim interesom za varstvo zdravega življenjskega okolja.

Menim, da bi predlagana dopolnitev ureditve organizacijske tožbe iz ZVO-1 omogočila celovitejše reševanje problematike razpršenih škodljivih vplivov čezmernih obremenitev okolja tako v korist okolja kot v korist konkretno prizadetih posameznikov. Domnevam, da bi bila motivacija okoljevarstvenih organizacij in posameznikov za sodelovanje pri takih postopkih

⁹⁸ Betetto, Jeraj, str. 22–24.

⁹⁹ Rijavec, str. 22, 28.

¹⁰⁰ Ude se je že leta 1995 spraševal, ali se kaže na področju varstva okolja že zavzemati za uveljavitev razredne tožbe, ko pa niti druge pravne možnosti, kot sta popularna in organizacijska tožba, nista izrabljeni. Ude, str. 17. Ker danes stanje ni bistveno drugačno, lahko sklepamo, da zakonska ureditev teh tožb ni zadovoljiva, saj sodeč po medijskem poročanju ni mogoče reči, da čezmernih posegov v okolje ni.

¹⁰¹ Podobno, kot je bil institut vzorčnega postopka najprej uveden na področju delovnih in socialnih sporov, nato pa prenesen v splošno ureditev pravnega postopka.

večja, če bi z njimi lahko uveljavljali še odškodninske zahtevke za vse prizadete. Možnost dokončne ureditve spornega razmerja s celotno skupino zaradi posega prizadetih oseb (v povezavi s tveganjem množičnih odškodnin) pa bi povzročitelje obremenitve okolja bolj kot doslej motivirala k rešitvi spora s sklenitvijo poravnave. Če bi se taka rešitev v praksi obnesla, bi lahko v prihodnje razmišljali o prehodu na sistem *opt-out* ali o širitvi instituta organizacijske razredne tožbe tudi na druga področja.

Literatura

- Betto, Nina, Jeraj, Irena. Skupinsko uveljavljanje zahtevkov. *Pravna praksa*, let. 27 (2008), št. 48, str. 22–26.
- Cigoj, Stojan. Komentar obligacijskih razmerij, I. knjiga. Ljubljana: Uradni list SRS, 1984.
- Clermont, Kevin M. *Principles of Civil Procedure*. St. Paul, MN: Thomson/West, 2005.
- Čebulj, Janez, Pichler, Dušan, Prančič, Ana. Zakon o varstvu okolja s komentarjem. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1994.
- Jadek Pensa, Dunja. Pravica do zdravega življenjskega okolja in denarna odškodnina za nepremoženjsko škodo. *Podjetje in delo*, let. 35 (2009), št. 6/7, str. 1320–1333.
- Juhart, Miha, Tratnik, Matjaž, Vrenčur, Renato (red.). *Stvarnopravni zakonik (SPZ) s komentarjem*. Ljubljana: GV Založba, 2004.
- Juhart, Miha. Zahtevki zaradi opravljanja splošno koristne dejavnosti. *Podjetje in delo*, letnik 35 (2009), št. 6–7, str. 1302–1311.
- Knez, Rajko. Odgovornost gospodarskih subjektov za obremenjevanje okolja v materialnem in mednarodnem zasebnem pravu. Maribor: Pravna fakulteta, Inštitut za civilno, primerjalno in mednarodno zasebno pravo, 1998.
- Krisper Kramberger, Marija. Imisije v novi pravni ureditvi. *Združeno delo*, št. 5, 1980, str. 544–553.
- Krisper Kramberger, Marija. Industrijske imisije. *Združeno delo*, št. 5, 1983, str. 724–736.
- Pichler, Dušan. Odgovornost za okoljsko škodo po ZVO-1B. *Podjetje in delo*, let. 35 (2009), št. 6–7, str. 1312–1319.
- Plavšak, Nina, Juhart, Miha (ur.). *Obligacijski zakonik s komentarjem*. 1. knjiga. Ljubljana: GV Založba, 2003.
- Pličanič, Senko (ur.). *Komentar Zakona o varstvu okolja*. Ljubljana: Inštitut za javno upravo pri Pravni fakulteti, 2010.
- Polajnar Pavčnik, Ada. Pravica do zdravega okolja. *Zbornik znanstvenih razprav*, let. 50 (1990), str. 213–223.
- Pravo: *Leksikon Cankarjeve založbe*. Druga, razširjena in spremenjena izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2003.

- Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu okolja (ZVO-1B). EVA: 2007-2511-0033. Poročevalec Državnega zbora, let. XXXIV (2008), št. 59.
- Rijavec, Vesna. Varstvo skupinskih interesov ljudi za zdravo okolje v pravnem postopku. V: Geč Korošec, Miroslava (Ur.), Rijavec, Vesna (Ur.), Knez, Rajko (ur.). Pravno varstvo skupinskih interesov ljudi za zdravo okolje: zbornik z mednarodne znanstvene konference z dne 10. in 11. novembra 1995. Maribor: Pravna fakulteta, Institut za civilno, primerjalno in mednarodno zasebno pravo, 1996, str. 19–32.
- Robnik, Ivan. Vzorčni postopek. Pravosodni bilten, let. 30 (2009), št. 2, str. 101–115.
- Schlichter, Eric S., Stigma Damages in Environmental Contamination Cases: A Possible Windfall for Plaintiffs? *Houston Law Review*, št. 34, 1997, str. 1125–1160.
- Singer, Andreas Sebastian. *Persönlichkeitsschutz in Nachbarschaftslagen*. Baden-Baden: Nomos Recht, 1998.
- Strehovec, Gregor. Pravica do zdravega življenjskega okolja. Pravna praksa, št. 360, 1996, str. 6.
- Strohsack, Boris. Obligacijska razmerja II: Odškodninsko pravo in druge neposlovne obveznosti. Ljubljana: ČZ Uradni list Republike Slovenije, 1996.
- Strojin, Tone. Osnove prava okolja. Ljubljana: ČZ Uradni list Republike Slovenije, 1994.
- Ude, Lojze, Galič, Aleš (ur.). Pravdni postopek: zakon s komentarjem. 4 knjige. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije: GV Založba, 2005–2010.
- Ude, Lojze. Oblike procesnega varstva pravice do zdravega okolja. V: Geč Korošec, Miroslava (ur.), Rijavec, Vesna (Ur.), Knez, Rajko (ur.). Pravno varstvo skupinskih interesov ljudi za zdravo okolje: zbornik z mednarodne znanstvene konference z dne 10. in 11. novembra 1995. Maribor: Pravna fakulteta, Institut za civilno, primerjalno in mednarodno zasebno pravo, 1996, str. 9–18.
- Winter, Gerd, Jans, Jan H., Macrory, Richard, Krämer, Ludwig. Weighing up the EC Environmental Liability Directive. *Journal of Environmental Law*, let. 20 (2008), str. 163–191.
- Zidar, Katarina. Onesnaževanje okolja in človekove pravice. Pravna praksa, let. 25 (2006), št. 26, str. 20.
- Zuljan, Boštjan. Civilnopravna odgovornost povzročitelja za obremenjevanje okolja. Pravna praksa, let. 28 (2009), št. 27, str. 22–29.

347.921.2:[347.241+349.6], 347.921.2:504
Pravni letopis 2011, str. 243–270

DR. MATIJA DAMJAN

Množični zahtevki zaradi posegov v zdravo življenjsko okolje

Zdravo življenjsko okolje je ena od vrednot, ki jih varuje Ustava Republike Slovenije. Škodljivi vplivi na okolje, ki izvirajo iz industrijskih in infrastrukturnih dejavnosti, so pogosto razpršeni po širokem vplivnem območju in prizadenejo veliko število ljudi. Konkretna škoda, ki nastane posamezniku, je pogosto majhna, zato sam ne more doseči prepovedi posega ali odškodnine, kumulativno pa je škodljiv vpliv na naravno okolje in njegove prebivalce velik. Prispevek proučuje pravne mehanizme za varstvo interesov skupnosti pred škodljivimi posegi v zdravo življenjsko okolje, ki jih je mogoče zajeti s civilnopravnimi pravili o varstvu pred čezmernimi imisijami in škodno nevarnostjo ali z upravnopravnimi pravili o okoljski škodi. Kot procesne možnosti za uveljavljanje opustitvenih, omilitvenih in odškodninskih zahtevkov so obravnavani individualna tožba, sosporništvo, vzorčni postopek, popularna tožba in organizacijska tožba.

Ključne besede: zdravo življenjsko okolje, razpršeno onesnaževanje, imisije, okoljska škoda, splošno koristna dejavnost, negatorna tožba, vzorčni postopek, popularna tožba, organizacijska tožba

347.921.2:[347.241+349.6], 347.921.2:504

Pravni letopis 2011, pp. 243–270

DR. MATIJA DAMJAN

Mass Claims for the Protection of Healthy Living Environment

Healthy living environment is one of the values protected by the Constitution of the Republic of Slovenia. Adverse environmental impacts arising from industrial and infrastructure activities are often dispersed across a wide area and affect large numbers of people. Concrete damages caused to individuals may be small, which deters the filing of individual lawsuits for damages or the prohibition of interference; the cumulative adverse impact of such activities on the natural environment and its inhabitants, however, may be significant. The article examines the possible legal mechanisms for the protection of common interests against harmful interferences in healthy living environment. These encompass both the civil law rules on the protection against excessive imissions or imminent damage risk, and the administrative rules on environmental damage. Individual action, joinder of claims, model case procedure, popular action and organizational action are discussed as procedural means for effective exercise of prohibition, mitigation and compensation claims.

Keywords: healthy living environment, diffuse pollution, emissions, environmental damage, generally beneficial activities, *actio negatoria*, model case proceedings, *actio popularis*, organizational claim